

Valstybinio audito ataskaita

AR VAIKŲ GLOBOS SISTEMA ATITINKA GLOBOJAMO VAIKO GERIAUSIUS INTERESUS?

2014 m. sausio 31 d. Nr. VA-P-10-3-1

Su valstybinio audito ataskaita galima susipažinti
Valstybės kontrolės interneto puslapyje
adresu www.vkontrole.lt

TURINYS

<u>SANTRUMPOS IR SAVOKOS</u>	<u>4</u>
<u>SANTRAUKA</u>	<u>7</u>
IŠVADOS	8
REKOMENDACIJOS	11
<u>IŽANGA</u>	<u>13</u>
<u>AUDITO REZULTATAI</u>	<u>16</u>
<u>1. Ar pasiekti vaiko globos sistemos pertvarkos rezultatai?</u>	<u>16</u>
1.1. Didžioji dalis Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijoje planuotų rezultatų nustatytu laiku nepasiekti, įgyvendinimo terminas nukeltas iki 2030 m.	17
1.2. Neoptimizuotas vaikų globos įstaigų tinklas	19
<u>2. Ar esamas vaiko globos organizavimo finansavimas skatina vaiko globą šeimoje?</u>	<u>22</u>
2.1. Vaiko globos išmoka iš esmės nesikeitė nuo 1999 m., nediferencijuota atsižvelgiant į vaiko poreikius	23
2.2. 10 savivaldybių papildomai remia vaiką globojančias šeimas	23
2.3. ES ir kitų finansinių mechanizmų lėšos naudojamos stacionarių vaikų globos įstaigų renovavimui (šiltinimui) ar naujų statybai	23
<u>3. Ar globėjų atranka užtikrina geriausius vaiko interesus?</u>	<u>25</u>
3.1. Nesudarytos tinkamos teisinės prielaidos parinkti globėją, geriausiai atitinkantį vaiko interesus	26
3.2. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai parinkdami vaikui globėją neįvertina visų reikšmingų aplinkybių	28
<u>4. Ar parengiama pakankamai globėjų?</u>	<u>29</u>
4.1. Trūksta atestuotų socialinių darbuotojų darbei su esamais ir būsimais globėjais	30
4.2. Atestuotų socialinių darbuotojų teikiamos paslaugos atitolusios nuo globėjų šeimų	31
4.3. Atestuoti socialiniai darbuotojai nedalyvauja parenkant vaikui globėją ir vykdant globos priežiūrą, neužtikrinamas paslaugų tęstinumas	31
4.4. Trūksta profesionalių socialinių paslaugų vaiką globojančiai šeimai ir vaikui	32
<u>5. Ar vaikų globos namų aplinka užtikrina sąlygas, kuriose vaikas galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti?</u>	<u>34</u>
5.1. Ne visose globos įstaigose sukurta artima šeimai aplinka ir užtikrinami būtini vaiko poreikiai	34

5.2. Globos namuose trūksta kvalifikuotų darbuotojų	35
<u>6. Ar vaikai, gyvenantys vaikų globos įstaigose, tinkamai parengiami savarankiškam gyvenimui?</u>	<u>36</u>
6.1. Planuojamos neišsamios pasirengimo savarankiškam gyvenimui priemonės	37
6.2. Nepakankamai ugdomi vaikų gebėjimai, reikalingi savarankiško gyvenimo pradžiai	37
6.3. Nepakanka apgyvendinimo ir socialinių paslaugų jaunuoliui, pradėjusiam savarankišką gyvenimą	39
<u>7. Ar pakankama vaikų globos namų ir šeimynų veiklos priežiūra?</u>	<u>40</u>
7.1. Nepakankama vaikų globą teikiančių subjektų tikrinimų apimtis	41
7.2. Nepakankamas bendradarbiavimas vykdant higienos normų sąlygų laikymosi priežiūrą	41
<u>PRIEDAI</u>	<u>42</u>

SANTRUMPOS IR SĄVOKOS

SADM, ministerija – Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

SPPD – Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

GIMK programa – Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo programa.

VVTAIT – Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

VTAS – savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius (tarnyba).

VGN – vaikų globos namai.

SPIS – socialinės paramos šeimai informacinė sistema.

MGL – minimalus gyvenimo lygis.

Vaikas – tai žmogus, neturintis 18 metų¹, jeigu pagal įstatymus jo pilnametystė nepripažįstama anksčiau (vaikas emancipuojamas²).

Likęs be tėvų globos vaikas – tai toks vaikas:

- kurio abu tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų yra miręs;
- kurio abu tėvai arba artimieji giminaičiai nežinomi (rastas vaikas);
- kurio turimas vienintelis iš tėvų arba abu tėvai yra dingę ir paskelbta jų paieška;
- kurio turėtas vienintelis iš tėvų arba abu tėvai teismo paskelbti mirusiais arba pripažinti nežinia kur esančiais;
- kurio turimas vienintelis iš tėvų arba abu tėvai nustatyta tvarka pripažinti neveiksniais;
- kurio tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali juo rūpintis dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių;
- kurio tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, jo neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį ar psichinį smurtą, ir dėl to kyla pavojus vaiko saugumui, ir kuris įstatymų nustatyta tvarka paimtas iš šeimos (kol teismo tvarka vaikas bus atskirtas nuo tėvų);
- nuo kurio radimo dienos per 3 mėnesius nenustatyti tėvystės ar artimos giminystės ryšiai;
- kuris įstatymų nustatyta tvarka yra atskirtas nuo tėvų;
- kurio tėvams (tėvui ar motinai) įstatymų nustatyta tvarka laikinai ar neterminuotai apribota tėvų (tėvo ar motinos) valdžia.

Vaiko globa (rūpyba) – likusio be tėvų globos vaiko, įstatymų nustatyta tvarka patikėto fiziniam arba juridiniam asmeniui, priežiūra, auklėjimas ir ugdymas, kitų jam tinkamų dvasiškai ir fiziškai augti sąlygų sudarymas ir palaikymas, jo asmeninių, turtinių teisių ir teisėtų interesų gynimas ir atstovavimas jiems. Globa vaikui nustatoma iki 14 m., rūpyba – nuo 14 m.

Globojamas (rūpinamas) vaikas – vaikas, kuriam įstatymų nustatyta tvarka nustatyta globa (rūpyba).

¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996-03-14 Nr. I-1234, 2 str.

² Nepilnametis pripažįstamas veiksniu pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.9 str.

Vaiko globėjas (rūpintojas):

- nuolat Lietuvos Respublikos teritorijoje gyvenantis fizinis asmuo (toliau – fizinis asmuo), kuris įstatymų nustatyta tvarka paskirtas užtikrinti likusio be tėvų globos vaiko priežiūrą, auklėjimą, atstovavimą jam, jo teisėms ir teisėtiems interesams;
- šeima, valstybės ar savivaldybių institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir fizinių asmenų įsteigta vaikų globos įstaiga, įregistruota Juridinių asmenų registre (toliau – juridinis asmuo) ir įstatymų nustatyta tvarka turinti užtikrinti likusio be tėvų globos vaiko priežiūrą, auklėjimą, atstovavimą jam, jo teisėms ir teisėtiems interesams.

Artimieji giminaičiai – jais pripažįstami tiesiosios linijos giminaičiai iki antrojo laipsnio imtinai (tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikaičiai) ir šoninės linijos antrojo laipsnio giminaičiai (broliai ir seserys)³.

Tėvų valdžia suvokiama kaip visuma tėvų teisių ir pareigų savo nepilnamečiams vaikams. Už tėvų valdžios nepanaudojimą taikoma teisinė atsakomybė, numatyta įstatymuose. Tėvų valdžios apribojimo institutas pakeitė seniau galiojusį tėvystės (motinystės) teisių atėmimą.

Socialinės rizikos šeima – šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl kyla pavojus vaikų fiziniui, protiniam, dvasiniam, doroviniui vystymuisi ir saugumui. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba).

Laikinas ar neterminuotas tėvų valdžios apribojimas teismo gali būti taikomas, esant tėvų kaltei: jei jie vengia vykdyti savo pareigas auklėti vaikus, piktnaudžiauja savo valdžia, žiauriai elgiasi ir t. t. Apribojus tėvų valdžią laikinai ar neterminuotai, tėvams sustabdomos asmeninės ir turtinės teisės, pagrįstos giminyste ir nustatytos įstatymų. Išlieka teisė matytis su vaiku, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja vaiko interesams. Apribojus tėvų valdžią neterminuotai, be atskiro tėvų sutikimo vaikas gali būti įvaikintas. Neterminuotas tėvų valdžios apribojimas taikomas, kai tėvai / vienas iš jų daro ypatingą žalą vaiko vystymuisi ar visiškai juo nesirūpina ir nėra tikimybės, kad padėtis pasikeis.

Vaikų globos namai – stacionari socialinių paslaugų įstaiga, finansuojama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto, globojamo (rūpinamo) vaiko atstovas pagal įstatymą, kuri turi užtikrinti globojamam (rūpinamam) ir laikinai globos namuose apgyvendinamam vaikui globos (rūpybos), ugdymo (mokymo, lavinimo ir auklėjimo), socialines paslaugas, sudaryti kitas jam tinkamas sąlygas ir palaikyti aplinką, kurioje jis galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti, pasiruoštų savarankiškam gyvenimui visuomenėje.

„Savas asmuo“ – globos namų darbuotojas, kuris jaunuoliui, pradėjusiam gyventi savarankiškai, pagal poreikį, bet ne ilgiau kaip trejus metus, suteikia paramą ieškant darbo, kreipiantis į įvairias institucijas, pataria ir konsultuoja kitais savarankiško gyvenimo klausimais.

Šeima – pelno nesiekiantis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, įprastoje šeimos aplinkoje globojantis vaikus, netekusius tėvų globos. Bendras vaikų skaičius šeimoje kartu su savais vaikais – ne daugiau kaip 12. Tam tikrais atvejais vaikų skaičius gali būti didesnis, esant neišskiriamiems broliams ir seserims, arba mažesnis, jeigu globojamas vaikas turi negalią.

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 3.135 str.

Vaikų globos namų šeimyna – šeimynų principu veikianti vaikų globos įstaigos struktūrinė dalis, kurią sudaro socialinis darbuotojas (-ai) / socialinis pedagogas (-ai) ir vaikai. Vaikų socialinės globos namų (netaikoma socialinės globos namams, vaikams ir jaunimui su negalia) šeimynoje (grupėje) gyvena ne daugiau kaip 12 vaikų (nuo 2015 metų – 8). Jeigu šeimynoje (grupėje) apgyvendinamas likęs be tėvų globos vaikas su negalia, šeimynoje (grupėje) vaikų skaičius yra ne didesnis kaip 10 vaikų (nuo 2015 metų – 6). Socialinės globos namų vaikams ir jaunimui su negalia šeimynoje (grupėje) gyvena ne daugiau kaip 8 vaikai (nuo 2015 metų – 6). Išskirtiniais atvejais socialinės globos namuose gali būti formuojamos didesnės šeimynos (grupės), pagal poreikį ir galimybes, brolius ir seseris apgyvendinant kartu. Jei tokioje šeimynoje (grupėje) apgyvendinamas ir likęs be tėvų globos vaikas su negalia, šeimynoje (grupėje) negali būti daugiau kaip 10 vaikų, jei tokia grupė formuojama socialinės globos namuose vaikams ir jaunimui su negalia, šeimynoje (grupėje) negali būti daugiau nei 8 vaikai (nuo 2015 metų).⁴

Šeimoje ir bendruomenėje teikiama globa – paslaugos, kurios suteikia vaikui galimybę augti šeimoje, o ne įstaigoje, alternatyva institucinei globai.

Deinstitucionalizacija – vaikų ir suaugusiųjų globos ir paramos būdų pakeitimas, transformuojant kai kurias arba visas ilgalaikės globos įstaigas šeimoje ir bendruomenėje teikiamomis paslaugomis.

Savarankiškas gyvenimas – savarankiškas savo būsto, maisto, profesinio ir darbinio užimtumo bei kitų svarbių poreikių tenkinimas.

⁴ Socialinės globos normų aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-02-20 įsakymu Nr. A1-46 (2012-12-11 Nr. A1-566 redakcija), patvirtinto Socialinės globos normų aprašo 1 priedas, 5.8–5.11 p.

SANTRAUKA

Lietuvoje 2012 m. iš 10,6 tūkst. globojamų vaikų 6,5 tūkst. globojami šeimoje (57 proc.), 4,1 tūkst. (39 proc.) – globos įstaigoje ir 407 vaikai (4 proc.) – šeimynoje.

Lietuvoje ir Europoje atlikti tyrimai parodė, kad institucinė globa visada lemia žemesnę gyvenimo kokybę nei kokybiškos bendruomenėje teikiamos paslaugos ir dažnai lemia socialinę atskirtį visam gyvenimui⁵. PSO ir JTO užsakyta atlikti vaikų ankstyvosios raidos moksliniai tyrimai rodo, kad labai mažų vaikų atveju net gana trumpas įstaigoje praleistas laikotarpis gali neigiamai paveikti smegenų vystymąsi ir lemti visą gyvenimą trunkančias neigiamas pasekmes vaikų emocinei gerovei ir elgesiui⁶. Dėl šių priežasčių ir remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija ir kitais žmogaus teisių dokumentais, institucionalizacija vis plačiau pripažįstama kaip ydinga politika ir žmogaus teisių pažeidimas.

Lietuvos Respublika, ratifikavusi 1995 m. Vaiko teisių konvenciją, įsipareigojo užtikrinti tėvų globos netekusiam vaikui ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas 2006 m. pateikė rekomendacijas Lietuvai dėl Vaiko teisių apsaugos konvencijos įgyvendinimo, tarp jų ir dėl vaiko globos:

- užtikrinti, kad vaikai institucijose būtų apgyvendinami tik išimtiniais atvejais ir tik vaiko interesais;
- skatinti globą šeimoje;
- siekti, kad vaikai, kurie apgyvendinami vaikų globos namuose gyventų mažomis grupėmis, o aplinka atitiktų namų aplinką;
- teikti tikslines paslaugas vaikams, kurie pagal amžių ruošiasi palikti vaikų globos namus ir pradėti savarankišką gyvenimą.

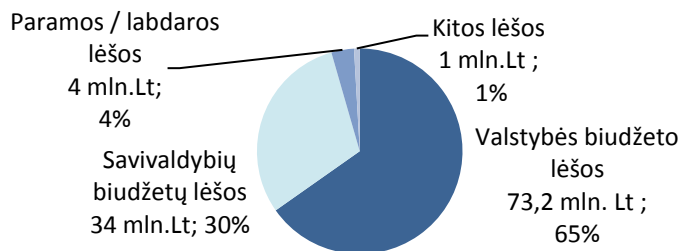
Lietuvoje siekis teikti prioritetą vaiko globai šeimoje ir reformuoti vaikų globos sistemą buvo įtvirtintas Vyriausybės 2001–2004 metų programos įgyvendinimo priemonėse ir Seimo nutarimu 2003 m. patvirtintoje Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje, tačiau vaikų globos sistemos reforma pradėta 2007 m. ir nebaigta iki šiol. Vakarų ir Šiaurės Europos šalyse globos sistemos pertvarka vyko 1970–1990 m., dėl to gerokai sumažėjo globos namų ir padaugėjo šeimose globojamų vaikų. Reformos įvykdytos Centrinės ir Rytų Europos šalyse (pvz.: Slovakijoje, Gruzijoje, Estijoje, Moldovoje, Bulgarijoje). Lietuvoje 2013 m. veikė 143 vaikų globos paslaugas teikiantys juridiniai asmenys, iš jų didžioji dalis (95, arba 66 proc.) – stacionarios vaikų globos įstaigos, 48 (34 proc.) – šeimynos. Šeimynos veikė mažiau nei pusėje savivaldybių – 28.

Pagal apklaustų įstaigų duomenis, vaikų globos organizavimui stacionarioms vaikų globos įstaigoms⁷ 2012 m. iš viso skirta per 112 mln. Lt (1 pav.).

⁵ Vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariose globos ir ugdymo įstaigose, 2006.

⁶ Bendrosios europinės gairės dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos. [Žiūrėta 2013-12-30] Prieiga per internetą <http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2013/04/Common-European-Guidelines-Lithuanian-version-EDITED.pdf>.

⁷ Išskyrus globos įstaigas vaikams ir jaunuoliams su negalia.

1 pav. Vaikų globos įstaigų 2012 m. finansavimas pagal šaltinius

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal vaikų globos įstaigų duomenis

Pagal Sanglaudos skatinimo veiksmų programą (2007–2013 m.) ir kitus finansinius mechanizmus⁸ stacionariose vaikų globos įstaigose įgyvendinami 27 projektai, pasirašyta sutarčių iš viso už 51,8 mln. Lt, didžioji dalis lėšų skirta globos įstaigų infrastruktūros plėtrai (pastatams šiltinti, aikštelėms įrengti, naujų pastatų statybai ir pan.).

Ministerijos duomenimis, 2012 m. globos (rūpybos) išmokoms fiziniams asmenims (šeimoje globojantiems apie 6,5 tūkst. vaikų) mokėti iš valstybės biudžeto buvo skirta 72,4 mln. Lt.

Audito tikslas – įvertinti, ar vaikų globa organizuota efektyviai, atsakant į klausimus:

- ar pasiekti vaikų globos sistemos pertvarkos rezultatai;
- ar vaikų globos organizavimo finansavimas skatina vaiko globą šeimoje ir užtikrina būtiniausius vaiko poreikius;
- ar globėjų parinkimas atitinka geriausius vaiko interesus;
- ar pakankamai paruošiama globėjų, kad būtų užtikrinta vaiko globa šeimoje;
- ar vaikų globos namų aplinka užtikrina sąlygas, kuriose vaikas galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti;
- ar vaikų globos įstaigose vaikai paruošiami savarankiškam gyvenimui, adaptacijai ir integracijai į visuomenę;
- ar pakankama vaikų globos namų ir šeimynų teikiamų socialinių paslaugų priežiūra?

Audituojamas 2011–2012 m. laikotarpis. Tendencijų ir pokyčių analizei naudoti ankstesnių ir 2013 metų duomenys.

Įvertinę surinktus audito įrodymus, teikiame valstybinio audito išvadas ir rekomendacijas.

IŠVADOS

Esama vaikų globos sistema neefektyvi ir neužtikrina geriausių vaiko interesų, nes:

1. Dėl tinkamai nesuplanuotų ir nevykdytų priemonių didžioji dalis vaikų globos sistemos pertvarkos rezultatų planuota pasiekti iki 2013 m., tačiau nepasiekta, o reformos įgyvendinimo terminas atidėtas beveik aštuoniolikai metų (iki 2030 m.):
 - 1.1. globojamų vaikų dalis ne sumažėjo iki 1 proc., o padidėjo iki 2 proc.; nors beveik 13 proc. (2 proc. punktais daugiau, nei planuota) išaugo dalis vaikų, siunčiamų į globėjų

⁸ Daugiašalį Europos Ekonominės erdvės finansinį mechanizmą (lėšos iš Norvegijos, Islandijos ir Lichtenšteino).

- šeimas, bet daugelį metų iš esmės nesikeičia stacionariose globos įstaigose globojamų vaikų skaičius (apie 4,1 tūkst.) ir dalis (39 proc.) (1.1 poskyris);
- 1.2. neoptimizuotas vaikų globos įstaigų tinklas, jos lieka per didelės, kad galėtų užtikrinti tinkamas vaikui sąlygas: 23 vaikų globos įstaigose gyvena daugiau nei 60 vaikų, mažiau nei 30 vaikų globojama 30-yje globos įstaigų (1.2 poskyris);
 - 1.3. globos įstaigų šeimynose gyvena per didelis vaikų skaičius, kad būtų užtikrintas rezultatyvus darbas su jais: 61 vaikų globos namų šeimynoje yra daugiau nei 12 vaikų, šeimynoms, kuriose gyvena vaikų su elgesio ir emocijų sutrikimais, taikomi bendri reikalavimai dėl šeimynų dydžio (1.2 poskyris);
 - 1.4. nustatytas maksimalus 12 vaikų skaičius šeimynose yra per didelis, siekiant teikti kokybiškas paslaugas vaikams. Užsienio šalių praktika rodo, kad siekiant rezultatyvaus darbo, vaikai turi būti globojami mažose grupėse, po 3–5 vaikus (1.2 ir 4.4 poskyris).
2. Esamas vaiko globos organizavimo finansavimas neskatina vaiko globos šeimoje ir neužtikrina geriausių vaiko interesų, nes:
 - 2.1. vaiko globos išmoka (520 Lt) nediferencijuota pagal vaiko poreikius (amžių ir sveikatos būklę), nesikeitė beveik 15 metų, atsižvelgiant į ekonomikos veiksnius (infliaciją ir kt.). Didžioji dalis (50 iš 60) savivaldybių papildomai neremia vaiko globėjų (2.1 ir 2.2 poskyriai);
 - 2.2. 2004–2013 m. pagal ES ir daugiašalį EEE finansinį mechanizmą iš viso 51,8 mln. Lt skirta ir naudojama stacionarių vaikų globos įstaigų infrastruktūros plėtrai (šiltinimui, naujų statybų ir kt.). Užsienio šalių patirtis parodė, kad investicijos į globos įstaigų tinklo plėtrą – vienas iš didžiausių trukdžių globos sistemos deinstitutionalizacijai – pastatytas naujas ar rekonstruotas įstaigas vėliau sunkiau reorganizuoti ar uždaryti. Viešųjų juridinių asmenų – šeimynų nebuvo tarp subjektų, galinčių teikti paraiškas gauti paramą, todėl negalėjo pasinaudoti ES ir kitų finansinių mechanizmų lėšomis šeimynų dalyvių kvalifikacijai kelti (2.3 poskyris);
 - 2.3. vidutinė vieno vaiko globos kaina per mėnesį 2012 m. vaikų globos įstaigoje buvo 2 530 Lt, šeimynoje – 1 040 Lt, šeimoje – 520 Lt (2 skyrius).
 3. Vaiko globėjo atranka ne visada užtikrina geriausius vaiko interesus, nes:
 - 3.1. Kai vaikas globojamas šeimoje, teisės aktai nustato globėjo tinkamumo reikalavimus tik vienam asmeniui, skiriamam vaiko globėju. Neįvertinamos visos reikšmingos vaiko gyvenimo sąlygos globėjo šeimoje: kartu su globėju gyvenančių asmenų sveikata, todėl dviejose iš keturių audituotų savivaldybių kartu su vaiko globėju gyveno asmenys, priklausantys nuo alkoholio; neįvertinama, ar šeima įtraukta į socialinės rizikos šeimų sąrašą: 6 savivaldybėse vaiko globėjais paskirti asmenys, patys tinkamai nesirūpinantys savo vaikais, t. y. įtraukti į socialinės rizikos šeimų apskaitą; kartu su globėju gyvenančių asmenų motyvacija globoti vaiką – globėjo šeimos nariai neprivalo išklausti mokymų, kurių metu ji vertinama (3.1 poskyris);
 - 3.2. netikrinama globėjų (artimųjų giminių) motyvacija ir pasiruošimas globoti vaiką – jie neprivalo išklausti GIMK įvadinių mokymų, kurių metu vertinama globėjų motyvacija ir pasiruošimas globoti vaiką (3.1 poskyris);
 - 3.3. savivaldybių vaiko teisių skyriams neaišku, kaip vertinti renkamą informaciją apie kartu su globėju gyvenančių asmenų teistumą, globėjo pajamas. Todėl dviejose iš keturių audituotų savivaldybių kartu su vaiko globėju gyveno asmenys, teisti už tyčinius nusikaltimus ir / ar globėjais paskirti asmenys, kurie neturėjo nuolatinių pajamų, gyveno iš pašalpų (3.2 poskyris).
 4. Parengiama nepakankamai globėjų – kasmet tėvų globos netenka apie 2 tūkst. vaikų, o parengiama apie 300 globėjų, nes:

- 4.1. trūksta atestuotų socialinių darbuotojų darbui su šeimomis ir šeimynomis, teikiamos paslaugos yra nenuoseklios ir atitolusios nuo globėjų šeimų, todėl dalis globėjų atsisako mokymų, atestuoti socialiniai darbuotojai nedalyvauja vaiko globėjų (artimųjų giminaičių) atrankoje ir globos priežiūroje (4.1, 4.2, 4.3 poskyriai);
- 4.2. trūksta socialinių paslaugų globojamam vaikui ir vaiką globojančiai šeimai, Lietuvoje nesukurta profesionalių globėjų sistema, esamiems vaiko globėjams neteikiamos vadinamosios atokvėpio paslaugos (4.4 poskyris).
5. Dalyje vaikų globos namų nesukurta artima šeimai aplinka ir ne visi gali užtikrinti būtiniausių vaiko poreikius:
 - 5.1. 4 iš 6 audituotų vaikų globos namų pastatai dideli, šeimynų gyvenamose patalpose vyrauja vadinamoji koridorių sistema; 14 globos namų turi mažiau negu 14 kv. m. naudingo ploto vienam vaikui, o 20 globos namų turi mažiau negu 6 kv. m. miegamojo ploto vienam vaikui; SPPD 35 globos namuose nustatė 235 pažeidimus: patalpose šalta, vaikai neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, miega bendrose, pereinamose patalpose, trūksta ar sulaužyti baldai, dušai ir tualetai skirti daugiau nei 6 vaikams, vaikai neaprupinti būtinomis higienos priemonėmis, kt. (5.1 poskyris);
 - 5.2. dviejų iš šešių audituotų globos namų vaikams neužtikrinama vaiko teisė į privatumą ir jo orumo apsauga – globos įstaigoje bendri tualetai berniukams ir mergaitėms, dušo kabinos peršviečiamos ar tinkamai neatskirtos nuo bendrų patalpų (5.1 poskyris);
 - 5.3. globos namuose trūksta kvalifikuotų darbuotojų: dirba socialiniai darbuotojai, neturintys reikiamo socialinio ar pedagoginio išsilavinimo (5 savivaldybių ir 5 nevyriausybinuose globos namuose), vienas socialinis darbuotojas (socialinis pedagogas) dirba daugiau kaip su 5 vaikais (50 savivaldybių, 5 valstybinuose, 11 nevyriausybinuose vaikų globos namuose); naktį dirbančiam vienam darbuotojui (socialiniams darbuotojui arba padėjėjui) tenka daugiau kaip 12 vaikų (32 savivaldybių, 4 valstybinuose, 6 nevyriausybinuose globos namuose); globos namai nepakankamai tobulino savo darbuotojų kvalifikaciją (30 savivaldybių, 4 valstybiniai, 6 nevyriausybinių globos namai); dalis socialinių darbuotojų padėjėjų nėra išklause įžanginių socialinių darbuotojų padėjėjų mokymų (28 savivaldybių, 2 valstybinuose, 10 nevyriausybinuose globos namuose (5.2 poskyris).
6. Vaikai, gyvenantys globos namuose, tinkamai neparengiami savarankiškam gyvenimui, adaptacijai ir integracijai į visuomenę, nes:
 - 6.1. neugdomi vaikų gebėjimai, reikalingi savarankiško gyvenimo pradžiai, pusė apklaustų globos namų neatlieka vaiko savarankiškumo vertinimo ir neplanuoja išsamių pasirengimo priemonių. Tam turi įtakos metodikų trūkumas: 73 proc. apklaustų įstaigų nurodė, kad trūksta savarankiškumo vertinimo metodikų, 48 proc. – vaikų parengimo savarankiškam gyvenimui metodikų, parengtos metodikos neviešinamos (6.1 ir 6.2 poskyriai);
 - 6.2. nepakanka apgyvendinimo ir kitų socialinių paslaugų jaunuoliui, pradėjusiam savarankišką gyvenimą (6.3 poskyris).
7. Nepakankama globą teikiančių subjektų patikrinimų apimtis – beveik 80 proc. vaikų globą teikiančių subjektų per pastaruosius trejus metus dėl globos normų laikymosi nebuvo tikrintos nė karto. Trūksta Socialinių paslaugų priežiūros departamento ir visuomenės sveikatos centrų bendradarbiavimo, keičiantis informacija apie higienos normų pažeidimus globos įstaigose (7 skyrius).

REKOMENDACIJOS

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai

1. Siekiant skatinti vaiko globą šeimoje ir mažinti globos įstaigose augančių vaikų skaičių:
 - 1.1. vykdyti konkrečias globos šeimoje skatinimo priemones (tobulinti globėjų paieškos ir mokymo sistemą, kurti profesionalių globėjų sistemą, skatinti šeimynų steigimą savivaldybėse, didinti pagalbos vaikams globojančiai šeimai prieinamumą ir kt.). Sudaryti galimybes šeimynų dalyviams dalyvauti mokymų programose (1, 2, 4 ir 5 išvados);
 - 1.2. inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų diferencijuotas vaiko globos išmokos dydis, atsižvelgus į vaiko amžių ir jo poreikius (2.1 išvada).
2. Siekiant sukurti tinkamas teisinės prielaidas, parinkti geriausiai vaiko interesus atitinkančią globėjų šeimą:
 - 2.1. inicijuoti teisės aktų pakeitimus, užtikrinančius globėjo šeimos tinkamumo globoti vaiką vertinimą: globėjų šeimos gyvenimo sąlygų, globėjų šeimos motyvacijos, šeimos narių sveikatos tikrinimą ir kt. (3.1 išvada);
 - 2.2. nustatyti privalomus mokymus vaiką norintiems globoti artimiems giminaičiams ir parengti jiems pritaiktą (supaprastintą) mokymų modulį (3.2 išvada).
3. Siekiant sukurti teisinės prielaidas geriau organizuoti darbą su globojamu vaiku:
 - 3.1. inicijuoti teisės aktų pakeitimus, numatant mažesnį vaikų skaičių šeimynose ir globos namų šeimynose, kai jose globojami vaikai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų (1.3 ir 1.4 išvados);
 - 3.2. tobulinti darbo laiko sąnaudų normatyvus – numatyti didesnę nei bendras vienam vaikui, turinčiam emocijų ir elgesio sutrikimą, paslaugas teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvą (5.3 išvada).
4. Siekiant sudaryti galimybę padėti jaunuoliams, pradėjusiems savarankišką gyvenimą, geriau integruotis į visuomenę, sukurti šiam tikslui skirtą laikino apgyvendinimo ir individualaus socialinio darbo sistemą (6 išvada).
5. Siekiant užtikrinti paslaugų kokybę ir tinkamai parengti vaikus savarankiškam gyvenimui, valstybinių vaikų globos įstaigų darbuotojams organizuoti mokymus vaikų parengimo savarankiškam gyvenimui klausimais (savarankiškumo vertinimo, individualaus socialinės globos plano parengimo ir įgyvendinimo ir kt.) (6.1 ir 6.2 išvados).

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

6. Siekiant tinkamai organizuoti globėjų šeimos atranką ir formuoti vienodą globėjų atrankos praktiką savivaldybėse: parengti vaiko teisių apsaugos skyriams metodines rekomendacijas ar vykdyti mokymus / pasitarimus globėjų šeimos gyvenimo sąlygų, asmeninių savybių, teistumo ir kitais svarbiais vaiko gyvenimo sąlygų būsimo globėjo šeimoje vertinimo klausimais (3.3 išvada).

Socialinių paslaugų priežiūros departamentui prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

7. Siekiant užtikrinti paslaugų kokybę ir tinkamai parengti vaikus savarankiškam gyvenimui:
 - 7.1. paskelbti įstaigos interneto puslapyje Našlaičių ir tėvių globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programą ir jos įgyvendinimo rekomendacijas, skelbti kitas parengtas rekomendacijas globos paslaugų organizavimo klausimais (6.1 išvada);

- 7.2. paskelbti įstaigos interneto puslapyje dažniausiai pasitaikančių pažeidimų vaikų globos įstaigose apibendrinimus ir gerosios praktikos, teikiant socialines paslaugas vaikų globos įstaigose, pavyzdžius (6.1 išvada).
8. Siekiant užtikrinti tinkamą globos paslaugas teikiančių subjektų priežiūrą:
 - 8.1. didinti atliekamų planinių patikrinimų apimtį (7 išvada);
 - 8.2. reglamentuoti informacijos apie patikrinimų metu nustatytus Higienos normų pažeidimus, perdavimo visuomenės sveikatos centrams tvarką (terminus ir būdus) (7 išvada).

Siūlymai savivaldybėms

9. Siekiant skatinti vaiko globą šeimoje ir mažinti globos įstaigose augančių vaikų skaičių, ieškoti galimybių ir papildomai remti vaiką globojančias šeimas (2.1 išvada).
10. Siekiant užtikrinti paslaugų kokybę ir tinkamai parengti vaikus savarankiškam gyvenimui, savivaldybių vaikų globos įstaigų darbuotojams organizuoti mokymus vaikų parengimo savarankiškam gyvenimui klausimais (savarankiškumo vertinimo, individualaus socialinės globos plano parengimo ir įgyvendinimo ir kt.) (6.1 ir 6.2 išvados).

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateikė rekomendacijų įgyvendinimo planą (5 priedas).

IŽANGA

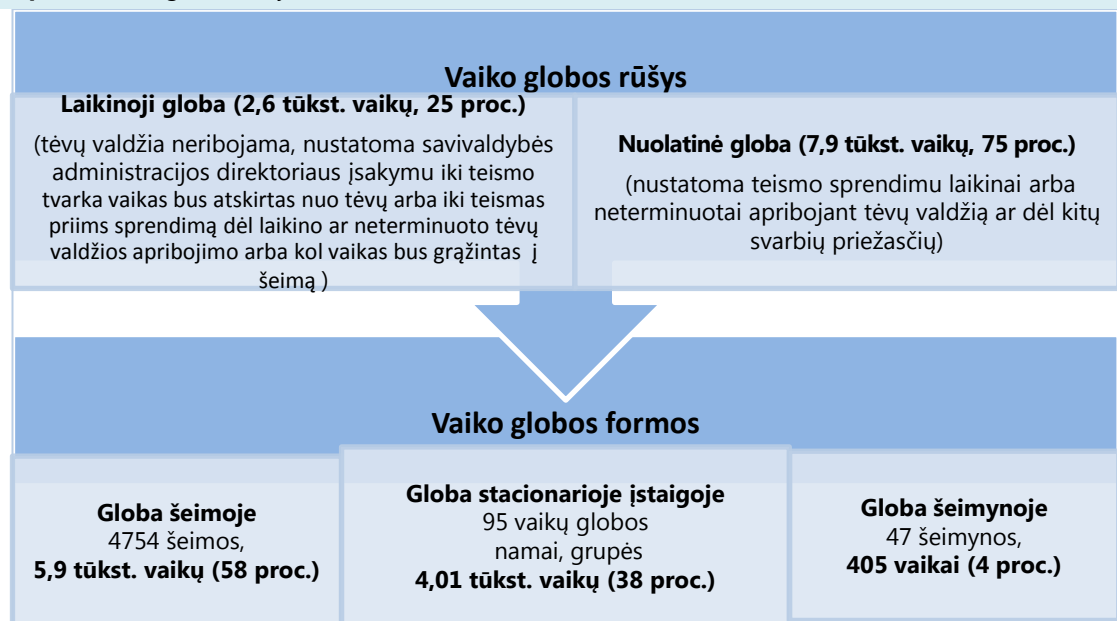
Iš viso šalyje 2012 m. buvo 595,2 tūkst. vaikų, iš jų 10,6 tūkst. (2 proc.) – globojami (rūpinami) (toliau – globojami vaikai), iš jų 4,1 tūkst. (39 proc.) globojama stacionariose vaikų globos įstaigose, kiti – šeimose ir šeimynose (žr. 1 pav.). Didžioji dalis globojamų vaikų (70 proc.) vyresni nei 10 m. Kasmet tėvų globos netenka vidutiniškai apie 2,1 tūkst. vaikų. Tik 5 proc. iš visų globojamų vaikų yra tikri našlaičiai – visi kiti turi bent vieną iš tėvų⁹. 2012 m. kaip ir kasmet dažniausiai (71 proc. visų atvejų) vaikai tėvų globos netenka, nes tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, jo neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį ar psichinį smurtą, dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui.

Vaiko globos (rūpybos) tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti. Vaiko globos (rūpybos) uždaviniai:

- paskirti vaikui globėją (rūpintoją), kuris rūpintųsi, auklėtų, jam atstovautų ir gintų jo teises ir teisėtus interesus;
- sudaryti vaikui gyvenimo sąlygas, kurios atitiktų jo amžių, sveikatą ir išsivystymą;
- rengti vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje¹⁰.

Vaiko globėju gali būti skiriamas fizinis arba juridinis asmuo. Vaiko globos rūšys ir formos pateikiamos 2 pav.

2 pav. Vaiko globos rūšys ir formos

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal 2012 m. SPIS duomenis (<http://vitrinos.spis.lt:8080/vtas.html>, žiūrėta 2014-01-22).

Įrodyta, kad stacionarios globos įstaigos negali užtikrinti į asmenį orientuotų paslaugų ir tinkamos paramos, reikalingos sėkmingai įtraukti žmogų į visuomenę, apriboja įstaigose augančių žmonių gebėjimus ir pasirengimą visapusiškai dalyvauti savo bendruomenėje ir

⁹ SPIS duomenimis.

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 3.248 str. 2d. 3p.

plačiojoje visuomenėje¹¹. Globa specializuotose įstaigose dažnai pasižymi tokiais bruožais kaip nuasmeninimas (nelieka individualumo), griežta tvarka (nustatytos kėlimosi, valgymo ir užimtumo valandos, neatsižvelgiant į asmeninius polinkius ar poreikius), grupinė priežiūra (dirbama grupėmis, nelieka privatumo ar individualumo) ir kt.¹². Lietuvoje ir kitose šalyse atlikti tyrimai parodė, kad institucinė globa dažnai lemia socialinę atskirtį visam gyvenimui¹³.

Vaiko globos šeimoje prioritetas ir siekis pertvarkyti vaikų globos sistemą, kad ji atitiktų geriausius vaiko interesus, įtvirtintas 2001 m.¹⁴ 2007 m. patvirtinta Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija¹⁵, kurios pagrindinis tikslas – iki 2012 m. atsižvelgiant į vaiko interesus ir poreikius, sudaryti sąlygas vaikui augti biologinėje šeimoje, o netekusiam tėvų globos vaikui – tinkamas globos (rūpybos) ar įvaikinimo sąlygas, kurios atitiktų geriausius vaiko interesus ir poreikį augti šeimos aplinkoje arba aplinkoje, artimoje šeimai, tinkamai pasirengti savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje.

Pagrindiniam strategijos tikslui įgyvendinti buvo patvirtinti du tikslai ir jų uždaviniai (3 pav.):

3 pav. Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos tikslai ir uždaviniai

1. Plėtoti prevencines priemones, sudarant sąlygas vaikui augti šeimoje

- Kurti ir įgyvendinti šeimos problemų sprendimo prevencines priemones, kurios sudarytų galimybes vaikui augti savo šeimoje.
- Plėtoti nestacionarias dienos socialinės priežiūros paslaugas vaikams ir šeimoms vaikų dienos centruose

2. Siekti pertvarkyti vaiko globos (rūpybos) sistemą, kad ji atitiktų globojamo (rūpinamo) vaiko geriausius interesus

- Tobulinti vaiko globos (rūpybos) organizavimo sistemos teisinį reglamentavimą.
- Mažinti globojamų (rūpinamų) vaikų skaičių vaikų globos namuose ir vaikų iki 3 metų siuntimą į vaikų globos įstaigas, daugiau paslaugų vaikui ir šeimai teikiant bendruomenėje.
- Užtikrinti vaiko globos (rūpybos) šeimoje prioritetą nustatant vaiko globą (rūpybą) šeimoje ir šeimynoje arba įvaikinant vaiką.
- Optimizuoti vaikų globos įstaigų tinklą.
- Gerinti vaikų, netekusių tėvų globos, integracijos į visuomenę sąlygas.
- Siekiant užtikrinti socialinį darbą su šeima bendruomenėje ir tinkamą vaiko globos (rūpybos) organizavimą, sudaryti galimybes tobulinti specialistų kvalifikaciją.
- Organizuoti socialinės globos normų taikymo globojamiems (rūpinamiems) vaikams monitoringą ir informacijos apie vaiko globos (rūpybos) organizavimą sklaidą.

Šaltinis – Valstybės kontrolė

Pirmojo strategijos tikslo įgyvendinimą analizavome nagrinėdami darbo su socialinės rizikos šeima ir socialinių paslaugų socialinės rizikos šeimai organizavimą (2012 m. gruodžio 31 d. valstybinio audito ataskaita Nr. VA-P-10-3-21 „Ar efektyviai organizuota vaiko teisių apsauga“). Antrojo tikslo įgyvendinimą, t. y. kaip pertvarkoma vaiko globos rūpybos sistema, kad ji atitiktų geriausius vaiko interesus ir užtikrintų vaiko globos (rūpybos) šeimoje prioritetą, nagrinėjome šio audito metu.

¹¹ Bendrosios europinės gairės dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos. [Žiūrėta 2013-12-30] Prieiga per internetą <http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2013/04/Common-European-Guidelines-Lithuanian-version-EDITED.pdf>.

¹² King, R. D., Raynes, N. V. and Tizard, J. (1971) Patterns of residential care: Sociological studies in institutions for handicapped children. London: Routledge and Kegan Paul.

¹³ Vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariose globos ir ugdymo įstaigose, 2006.

¹⁴ Vyriausybės 2001–2004 metų programos įgyvendinimo priemonės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001-10-04 nutarimu Nr. 1196, 29 p.

¹⁵ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007-10-31 nutarimu Nr. 1193.

Auditas atliktas pagal Valstybinio audito reikalavimus¹⁶ ir Tarptautinius aukščiausiųjų audito institucijų standartus¹⁷. Atlikdami auditą darėme prielaidą, kad visi auditoriams pateikti duomenys yra teisingi, išsamūs ir galutiniai, o jų kopijos atitinka originalus. Vertinimo kriterijai buvo aptarti su audituojamais subjektais. Informacija apie audito duomenų rinkimo ir vertinimo metodus pateikta 1 priede.

¹⁶ Patvirtinta Lietuvos Respublikos valstybės kontrolieriaus 2002-02-21 įsakymu Nr. V-26 (2012-06-28 Nr. V-171 redakcija).

¹⁷ 3000-asis TAAIS „Veiklos audito įgyvendinimo gairės“ ir 3100-asis TAAIS „Veiklos audito gairės: pagrindiniai principai“. Prieiga per internetą <http://www.vkontrole.lt/page.aspx?id=350>.

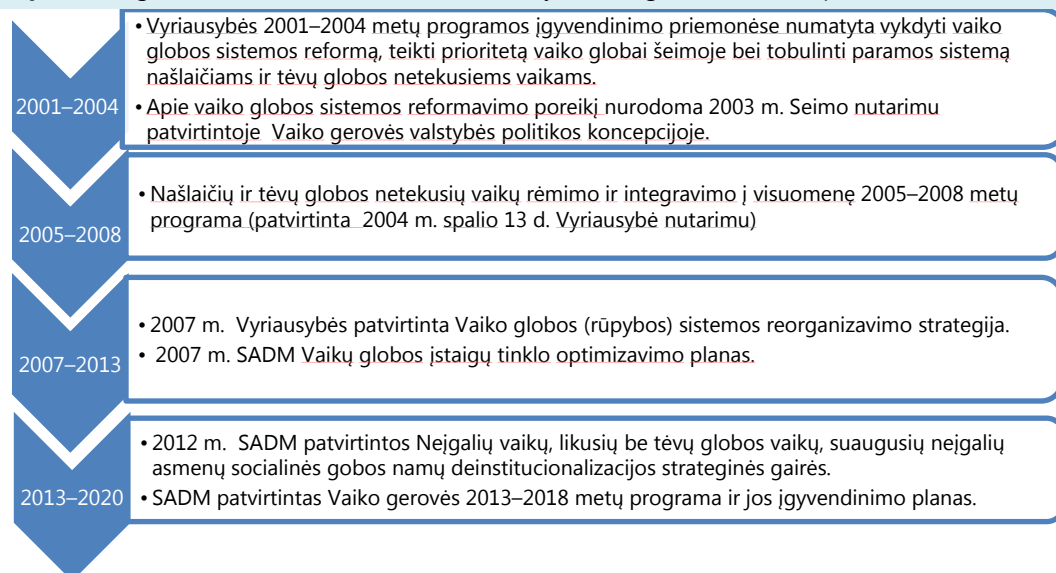
AUDITO REZULTATAI

1. AR PASIEKTI VAIKO GLOBOS SISTEMOS PERTVARKOS REZULTATAI?

Lietuva, 1995 m. ratifikavusi Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją, įsipareigojo užtikrinti visapusę paramą vaikui, dėl įvairių socialinių, ekonominių ir kitų priežasčių netekusiam tėvų globos. Jungtinių Tautų Alternatyvios globos vaikams gairėse¹⁸ nurodoma, kad šeimos pagrindais grindžiamos paslaugos yra pranašesnės nei stacionarios globos paslaugos, todėl turi būti plėtojamos deinstitucionalizacijos strategijos, nurodant tikslus ir uždavinius, kurie skatintų stacionarios globos mažėjimą.

Programiniai dokumentai, susiję su vaikų globos sistemos pertvarka, pateikti 4 pav.

4 pav. Programiniai dokumentai, kuriuose numatyta vaiko globos sistemos pertvarka

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Vyriausybės nutarimus ir SADM įsakymus.

Vakarų ir Šiaurės Europos šalyse šeimyninė globa įsivyravo ir stacionari globa ypač sumažėjo 1970–1990 m., dėl to gerokai sumažėjo globos namų ir padaugėjo šeimose globojamų vaikų. Dideli globos namai buvo keičiami mažomis namų aplinką primenančiomis globos įstaigomis, kuriose auga 3–4 vaikai. Reformos jau įvykdytos Centrinės ir Rytų Europos šalyse. Pvz., Gruzijoje reforma įvykdyta daugiau kaip prieš 10 metų (globos įstaigose augančių vaikų sumažėjo 85 proc.), Estijoje įvykdyta prieš 5 m., Bulgarijoje – prieš 3 m. Norvegijoje apskritai nėra globos įstaigų, ten sukurta profesionalių globėjų sistema.

Audito metu laikėme, kad vaikų globos sistemos pertvarka pasiekta, kai:

- suplanuotos priemonės ir iki 2012 m. pabaigos pasiekti Vaiko globos (rūpybos)

¹⁸ Patvirtino Jungtinių Tautų Generalinė asamblėja, 2009-11-20.

sistemos reorganizavimo strategijoje nurodyti vaikų globos sistemos pertvarkos rezultatai;

- optimizuotas stacionarių globos įstaigų tinklas.

1.1. Didžioji dalis Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijoje planuotų rezultatų nustatytu laiku nepasiekti, įgyvendinimo terminas nukeltas iki 2030 m.

Šalyje 2012 m. globojamų vaikų dalis (palyginus su visų šalies vaikų skaičiumi) ne sumažėjo, kaip planuota iki 1 proc., o padidėjo iki 2 proc. Siektini ir faktiniai strategijos rezultatai pateikti 1 lentelėje.

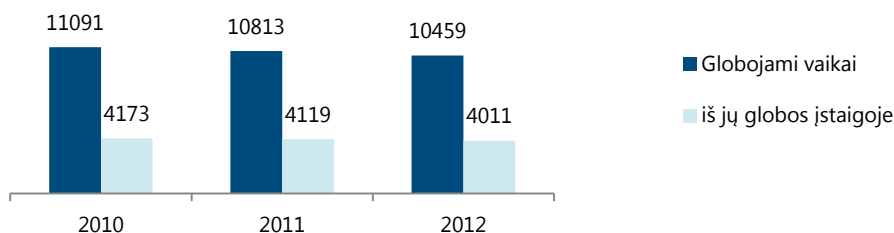
1 lentelė. Strategijos tikslo „Siekti pertvarkyti vaiko globos (rūpybos) sistemą, kad ji atitiktų globojamo (rūpinamo) vaiko geriausius interesus“ siektini ir faktiniai rezultatai

Vertinimo kriterijus	Pradinė reikšmė 2006 m.	Siektinas rezultatas 2012 m.	Faktinis rezultatas 2012m.	Rezultato vertinimas (lyginant su siektinu rezultatu)
Sumažėjusi tėvų globos netekusių vaikų dalis (lyginant su visais šalies vaikais)	1,7 proc.	1 proc.	2 proc.	Nepasiektas, didesnis 1 proc. punktu
Sumažėjusi socialinės rizikos šeimose augančių vaikų dalis (lyginant su visais šalies vaikais)	4 proc.	2 proc.	3,6 proc. (4,5 su vaikais, augančiais signalinėse šeimose)	Nepasiektas, didesnis 1,6 proc. punktais (didesnis 2,5 proc. punktais, kartu su signalinėse šeimose augančiais vaikais)
Padidėjusi tėvų globos netekusių vaikų, siunčiamų į globėjų (rūpintojų) šeimas, dalis (lyginant su visais globojamais vaikais)	43,5 proc.	55 proc.	58 proc.	Pasiektas, didesnis 3 proc. punktais
Globojamų (rūpinamų) vaikų skaičiaus mažėjimas vaikų globos įstaigose, procentais (lyginant su visais globojamais vaikais)	40 proc.	30 proc.	38 proc.	Nepasiektas, didesnis 8 proc. punktais

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SPIS, savivaldybių apklausos duomenis.

Per penkerius metus nuo globos sistemos pertvarkos pradžios (nuo 2007 m.) beveik 14 proc. (3 proc. daugiau, nei planuota) išaugo dalis vaikų, siunčiamų į globėjų šeimas, tačiau daugelį metų iš esmės nesikeičia stacionariose vaikų globos įstaigose globojamų vaikų skaičius ir dalis (globojama 4,01 tūkst. vaikų, t. y. 38 proc. visų globojamų vaikų (1 lentelė ir 5 pav.). Latvijoje stacionariose globos įstaigose globojama 22 proc., Estijoje – 26 proc. visų globojamų vaikų.

5 pav. Globojamų vaikų skaičiaus pokyčiai 2010–2012 m.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SPIS duomenis (<http://vitrinos.spis.lt:8080/vtas.html>, žiūrėta 2014-01-22)

Mažėjo ne vaikų globos namų skaičius (2012 m. veikė 91), o vaikų globos grupės ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, nes vaikai buvo perkelti į savivaldybių vaikų namus (2 lentelė).

Nestacionarių, artimų šeimos modeliui, globos įstaigų – šeimynų 2012 m. buvo 47, jos veikė beveik pusėje (27) savivaldybių.

2 lentelė. Vaikų globos įstaigų skaičius metų pabaigoje

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kūdikių namai	5	5	5	5	5	5	5
Globos namai vaikams ir jaunimui su negalia (pensionatai)	4	4	4	4	4	5	4
Valstybės (apskričių) vaikų globos namai	33	33	33	32	7	7	7
Savivaldybių vaikų globos namai	21	23	23	32	60	58	57
Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namai	14	15	15	20	17	18	18
Šeimynos (šeimyniniai globos namai)	36	35	37	37	39	47	48
Laikinosios vaikų globos namai	13	13	13	–	–	–	–
Globos grupės ikimokyklinėse ugdymo įstaigose	24	19	21	19	19	14	4
Iš viso	150	147	151	149	151	154	143
Iš jų stacionarios globos įstaigos	114	112	114	112	112	107	95

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Statistikos departamento duomenis.

Strategijai įgyvendinti buvo patvirtintas jos įgyvendinimo 2007–2012 metų priemonių planas, kuris 2010 m. panaikintas¹⁹. 2012 m. pabaigoje patvirtintos²⁰ Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginės gairės. Siekiama iki 2030 m. suformuoti nuoseklią ir koordinuotą pagalbos ir paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam neįgaliam ar likusiam be tėvų globos vaikui teikti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą, augti saugioje ir jo raidai palankioje biologinėje aplinkoje, jos nesant – globėjų šeimoje, ypatingais atvejais sudarant sąlygas, kuo artimesnes šeimai.

Siekiant tikslingai ir veiksmingai pertvarkyti vaiko globos sistemą, turėtų būti ne tik nustatyti siektini tikslai, bet ir suplanuotos ir vykdomos tinkamos priemonės jiems įgyvendinti.

Pokyčiai audito metu

Ministerija patvirtino Vaiko gerovės 2013–2018 m. programą ir jos įgyvendinimo planą²¹. Jame yra priemonių, susijusių su vaiko globos sistemos pertvarka (pvz.: organizuoti globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems teikimo paslaugas, plėtoti socialinį darbą su globojamo (rūpinamo) vaiko tėvais, parengti ir patvirtinti socialinių paslaugų ir pagalbos rengiantis savarankiškam gyvenimui teikimo vaikams nuo 16 metų rekomendacijas, organizuoti mokymus specialistams ir kt.), tačiau jos nepakankamos pagrindiniams reformos tikslams pasiekti, kad tėvų globos netekę vaikai būtų globojami šeimoje, mažėtų globos įstaigose augančių vaikų skaičius.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. gruodžio 18 d. įsakymu patvirtinta Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems, likusiems be tėvų globos vaikams programa ir jos įgyvendinimo priemonių planas.

¹⁹ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010-06-21 nutarimu Nr. 822.

²⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012-11-16 įsakymas Nr. A1-517.

²¹ Patvirtinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012-12-03 įsakymu Nr. A1-547.

1.2. Neoptimizuotas vaikų globos įstaigų tinklas

Igyvendindama Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategiją, ministerija 2007 m. patvirtino Vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo planą²², pagal kurį buvo numatyta iki 2013 m. optimizuoti vaikų globos įstaigų tinklą ir vaikų globos įstaigų veiklos organizavimą. Optimizavimas numatytas dviem etapais (6 pav.)

6 pav. Vaikų globos įstaigų optimizavimo plano etapai ir pagrindiniai tikslai

I etapas 2008–2010 metai	• valstybinių vaikų globos įstaigų steigėjo funkcijų perdavimas savivaldybėms
II etapas 2011–2015 metai	• vaikų globos įstaigų vietų skaičiaus mažinimas ir vaikų globos įstaigų veiklos organizavimo optimizavimas

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Vaikų globos įstaigų optimizavimo planą.

Išvertinę ministerijos ir globos įstaigų ataskaitas ir kitus dokumentus nustatėme, kad ne visi planuoti rezultatai nustatytu laiku pasiekti (3 lentelė.)

3 lentelė. Vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo plano siektini ir faktiniai rezultatai

Planuotas rezultatas	Faktinis rezultatas	Vertinimas
Nuo 2010 m. vaikų globos įstaigų vietų skaičius būtų ne didesnis nei 60 vietų	Planinis vietų skaičius: 2013 m. rugsėjo mėn. duomenimis, 18 globos įstaigų (14 savivaldybių, 2 valstybiniuose ir 2 nevyriausybiniuose) planinis vietų skaičius buvo didesnis nei 60. 32 savivaldybių, 5 valstybiniai ir 3 nevyriausybinių globos namai turėjo daugiau nei 40 vietų. Iki 30 vietų turėjo 30 įstaigų, kurių didžioji dalis – nevyriausybinių organizacijų globos namai. Faktinis vaikų skaičius 23 vaikų globos įstaigose (19 apklaustų savivaldybių, 2 valstybinių ir 2 nevyriausybinių) viršijo 60.	Neįgyvendinta
Nuo 2010 m. vaikų globos įstaigų steigėjas būtų savivaldybės ir nevyriausybinių organizacijos	Vykdamas apskričių reformą nuo 2010 m. liepos 1 d. 3 vaikų ir jaunimo su negalia socialinės globos įstaigos ir 6 vaikų globos namų ir 1 vaiko ir motinos globos namų savininko teisės ir pareigos perduotos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ²³ . 2013 m. ministerija tebėra šių globos įstaigų steigėja. Dėl steigėjų funkcijų perdavimo savivaldybėms bendras globos įstaigų skaičius keitėsi mažai – 2012 m. buvo 3 stacionariomis įstaigomis mažiau nei 2010 m.	Neįgyvendinta
Nuo 2010 m. vaikų globos įstaigų darbas su vaiku būtų organizuojamas tik šeimyniniu principu	Ne šeimynų principu dirba 6 vaikų globos namai (4 savivaldybių, 1 valstybiniai, 1 nevyriausybinių globos namai)	Iš dalies įgyvendinta
Nuo 2015 m. vaikų globos įstaigų šeimynose vaikų skaičius būtų ne didesnis nei 8 vaikai	2013 m. 90 proc. savivaldybių ir valstybinių globos namų šeimynų, beveik pusė (46 proc.) nevyriausybinių globos namų šeimynų sudaro šeimynos, kuriose gyvena daugiau kaip 8 vaikai.	Nesibaigęs terminas

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SADM ir globos įstaigų duomenis

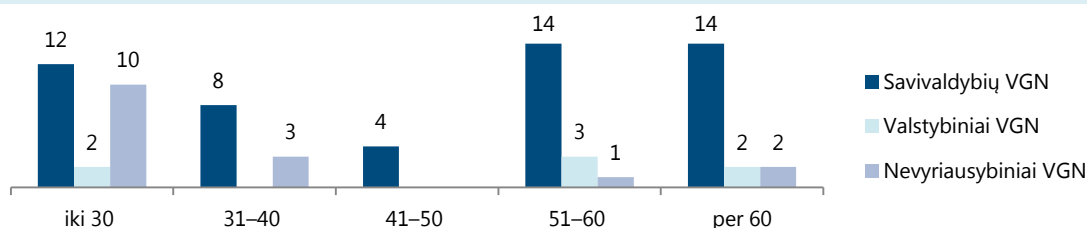
²² Patvirtinta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-10-11 įsakymu Nr. A1-282.

²³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010-05-26 nutarimas Nr. 627 „Dėl įgaliojimų suteikimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai įgyvendinti kai kurių biudžetinių įstaigų savininko teises ir pareigas“.

Globos įstaigos per didelės – dalyje jų planinis ir faktinis globojamų vaikų skaičius didesnis nei 60 vaikų

Europos Komisijos suburta ekspertų grupė nustatė, kad didesnėse globos įstaigose mažiau galimybių užtikrinti individualias ir kiekvieno poreikiams pritaikytas paslaugas, dalyvavimą bendruomenės gyvenime ir įsitraukimą į jį.²⁴ Europos šalyse globos institucija laikoma, kai joje auga daugiau nei 30 vaikų²⁵. Pagal socialines globos normas nuo 2015 m. vaikų globos namuose turėtų gyventi ne daugiau kaip 40 vaikų²⁶. 2013 m. rugsėjo mėn. duomenimis, 18 globos įstaigų planinis vaikų skaičius buvo didesnis nei 60. Daugiau nei 40 vietų turėjo 40 įstaigų, iki 30 vietų – 30 įstaigų, kurių didžioji dalis – nevyriausybinų organizacijų globos namai (7 pav.).

7 pav. Planinis vietų skaičius globos įstaigose 2013 m.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal vaikų globos įstaigų duomenis

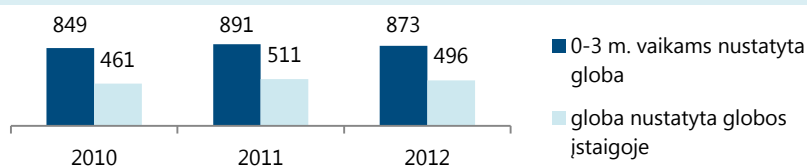
Faktinis metinis globojamų vaikų skaičius viršijo 60: 23 vaikų globos įstaigose (19 apklaustų savivaldybių, 2 valstybinių ir 2 nevyriausybinų). Pažymėtina, kad kai kuriuose vaikų globos namuose globojamų vaikų skaičius buvo dvigubai didesnis, pvz., Alytaus globos namuose faktiškai globojama 120 vaikų.

Per tris pastaruosius metus planinis vietų skaičiaus globos namuose mažėjo nedaug – per 2011–2013 m. iš 14 savivaldybių globos namų, kurie turi per 60 vietų, iki 60 vietų sumažino 2 globos namai. 7 savivaldybių globos namuose planinis vietų skaičius nemažėjo visai, o 3 globos namuose mažėjimas vyko, tačiau nepasiekė 60 vietų. Iš vaikų globos namų, kurie turėjo 41–60 vietų, 2 sumažino iki 40, kiti nemažino.

Padidėjo vaikų iki 3 metų, siunčiamų į globos įstaigas

Vaikų iki 3 m., kuriems nustatyta globa įstaigoje 2012 m., palyginti su 2010 m., buvo 7 proc. daugiau (8 pav.).

8 pav. Vaikų iki 3 m., kuriems nustatyta globa stacionarioje globos institucijoje, skaičius

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SPIS duomenis

²⁴ Bendrosios europinės gairės dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos. [Žiūrėta 2013-12-30] Prieiga per internetą <http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2013/04/Common-European-Guidelines-Lithuanian-version-EDITED.pdf>.

²⁵ Ten pat.

Atlikti tyrimai²⁷ parodė, kad vaikų iki 3 m. institucinė globa neatitinka geriausių vaiko interesų, nes turi neigiamos įtakos vaiko vystymuisi. Siekiant mažinti atvejų skaičių, kai nepilnametės motinos atskiriamos nuo vaikų, nes neturi galimybių jų auginti, nuo 2010 m. pradėjo veikti Vaiko ir motinos globos namai „Užuovėja“, skirti nepilnametėms mamoms padėti auginti savo kūdikį ir pasirengti savarankiškam gyvenimui. Be to, nuo 2008 m. ministerija remia kompleksines paslaugas jaunoms mamoms, auginančioms vaikus iki 3 m. amžiaus. Šios priemonės nėra pakankamos, siekiant sumažinti į globos įstaigas patenkančių vaikų iki 3 m. skaičių. Globos šeimoje skatinimo ir profesionalių globėjų sistemos sukūrimas leistų sumažinti šių vaikų skaičių stacionariuose globos įstaigose (detaliau 4 skyriuje).

Vaikų globos įstaigų šeimynose yra per didelis vaikų skaičius

Globos namų šeimynose turi gyventi ne daugiau kaip 12 vaikų²⁸. Įvertinus apklaustų globos įstaigų duomenis nustatyta, kad 24 globos namai (18 savivaldybių, 2 valstybiniai, 4 nevyriausybiniai) turi šeimyną (-ų), kuriose gyvena daugiau nei 12 vaikų. Nuo 2015 m. globos namų šeimynose turėtų gyventi ne daugiau kaip 8 vaikai. 2013 m. rugsėjo mėn. duomenimis, per 90 proc. savivaldybių ir valstybinių globos namų šeimynų, beveik pusė (46 proc.) nevyriausybinių globos namų šeimynų sudaro šeimynos, kuriose gyvena daugiau kaip 8 vaikai. Vaikų skaičius globos namų šeimynose nemažėja, o 2012 m., palyginus su 2011 m., tų, kuriose gyvena per 12 vaikų, skaičius padidėjo (3 lentelė).

4 lentelė. Vaikų skaičius globos namų šeimynose

Vaikų skaičius globos namų šeimynose	Savivaldybių VGN šeimynų skaičius		Valstybinių VGN šeimynų skaičius		Nevyriausybinių VGN šeimynų skaičius	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012
nuo 1 iki 5 vaikų	3	2	-	-	14	12
nuo 6 iki 8 vaikų	13	14	2	2	13	16
nuo 9 iki 12 vaikų	148	141	27	25	18	20
per 12 vaikų	39	51	10	6	4	4
Iš viso	203	208	39	33	49	52

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal VGN duomenis

6 globos namuose peržiūrėjus 44 vaikų globos bylas²⁹ nustatyta, kad 20 atvejų socialinės paslaugos vaikams teiktos nerezultatyviai, kai vaikai turėjo emocijų ir elgesio sutrikimus ir gyveno didelėse globos namų šeimynose (nuo 9–12 vaikų).

Pavyzdys

M. T. globos namuose gyvena 5 metus. Vaikas turi emocijų ir elgesio sutrikimų, gyvena globos namų šeimynoje, kurioje globojama 12 vaikų. Vaikas nelanko pamokų, globos namuose nuolat konfliktuoja, bėga iš globos namų, nesilaiko tvarkos, girtauja. Toks elgesys keletą metų nesikeičia.

Globos namų šeimynų dydžiui taikomas bendras reikalavimas, išskyrus, kai jose gyvena vaikai su negalia. Siekiant teikti kokybiškesnes paslaugas vaikams, globos namų šeimynos, kuriose gyvena

²⁷ Jungtinių Tautų Organizacijos Žmogaus teisių komiteto užsakymu D. Pūro 2013 m. atliktas tyrimas „Institucinė globa – vaikų iki 3 m. teisių pažeidimas“; 1996 m. M. Holden tyrimas ir kt.

²⁸ Socialinės globos normos, patvirtintos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-02-20 įsakymu Nr. A1-46 (2012-12-11 Nr. A1-566 redakcija).

²⁹ Vidutiniškai 40 proc. šių vaikų turi emocijų ir elgesio sutrikimų.

vaikai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų turėtų būti mažesnės. Alternatyvios globos vaikams gairėse³⁰ akcentuojama vaikų globa mažose grupėse.

Taigi galime teigti, kad suplanuotos priemonės nebuvo pakankamos pasiekti pagrindinį strategijos tikslą, be to, nebuvo imtasi veiksmų, skirtų skatinti vaiko globą šeimoje, neoptimizuotas globos įstaigų tinklas, todėl globos sistemos reformos rezultatai nustatytu laiku nepasiekti.

Siekiant globos sistemos reformos, užtikrinančios geriausius vaiko interesus, turėtų būti įgyvendintos globos skatinimo šeimoje ir bendruomenėje priemonės ir iš esmės optimizuotas globos įstaigų tinklas.

2. AR ESAMAS VAIKO GLOBOS ORGANIZAVIMO FINANSAVIMAS SKATINA VAIKO GLOBĄ ŠEIMOJE?

Kiekvienam vaikui³¹, globojamam šeimoje, šeimynoje ar vaikų globos įstaigoje, jo globos laikotarpiu kas mėnesį mokama 4 bazinių socialinių išmokų dydžio (520 Lt) globos išmoka³². Ministerijos duomenimis, globos (rūpybos) išmokoms išmokėti 2012 m. fiziniams asmenims, globojantiems apie 6,5 tūkst. vaikų, buvo skirta 72,4 mln. Lt. Šeimynos vykdomai vaiko globai (rūpybai) užtikrinti už vaiką, kuriam globa (rūpyba) nustatyta šeimynoje, yra skiriamas ir kartą per mėnesį mokamas 4 bazinių socialinių išmokų dydžio (520 Lt) globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas. Taigi šeimyna už kiekvieną vaiką kas mėnesį gauna 1040 Lt. Šeimynoms 405 vaikų globai per 2012 m. išmokėta apie 5 mln. Lt valstybės biudžeto lėšų.

Apklaustų globos įstaigų duomenimis, 2012 metais institucinei vaikų globai organizuoti (išskyrus vaikų ir jaunuolių su negalia) iš viso panaudota per 112 mln. Lt: 73,2 mln. Lt (65 proc.) valstybės biudžeto lėšos, beveik 34 mln. Lt (30 proc.) savivaldybių biudžetų lėšos, 4 mln. Lt (4 proc.) paramos / labdaros lėšos ir 1 mln. Lt (1 proc.) – kitos lėšos (iš nuomos gautos pajamos, kt.)³³. 2012 m. vidutinė vieno vaiko globos kaina per mėn. (išskyrus vaikus ir jaunuolius su negalia) buvo 2 530 Lt: savivaldybių globos namuose – 2 265 Lt, valstybiniuose – 3 477 Lt, nevyriausybinuose – 2 413 Lt, kūdikių namuose – 3 347 Lt³⁴.

Audito metu laikėme, kad vaikų globos organizavimo finansavimas užtikrina vaiko interesus ir skatina vaiko globą šeimoje, kai:

- vaiko globos išmoka diferencijuojama, atsižvelgiant į vaiko poreikius (amžių ir sveikatą) ir indeksuojama atsižvelgiant į infliaciją ir kitas ekonomines sąlygas;
- savivaldybės papildomai skatina vaiką globojančias šeimas;
- skiriant finansavimą prioritetą teikiamas globai šeimoje ir artimam globos šeimoje

³⁰ Patvirtino Jungtinių Tautų Generalinė asamblėja, 2009-11-20.

³¹ Kai globojamam vaikui mokama našlaičio pensija ir (arba) periodinė išmoka jo išlaikymui, globos (rūpybos) išmokos dydis yra lygus skirtumui tarp 4 bazinių socialinių išmokų dydžio ir šių išmokų dydžio.

³² Jei globojamas vaikas mokosi pagal bendrojo ugdymo ir (ar) pagal formaliojo profesinio mokymo programas ir yra išlaikomas (nemokamai gauna nakvynę ir maistą) bendrojo ugdymo mokyklos ar profesinio mokymo įstaigos bendrabutyje ar vaikų socializacijos centre, jam skiriama 2 bazinių socialinių išmokų dydžio (260 Lt) išmoka per mėnesį.

³³ Globos namai lėšas gauna iš valstybės ir savivaldybės, kuri yra namų steigėja, biudžetų, taip pat iš kitų savivaldybių, kai globos paslaugos teikiamos kitų savivaldybių vaikams, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (našlaičių pašalpas), labdaros / paramos organizacijų, iš privačių asmenų, kai globos namai vykdo nuomos veiklą.

³⁴ Vidutinė vieno vaiko globos kaina apskaičiuota globos namų metų išlaidas (bendrosios ir kintamosios socialinės globos lėšų dalis) padalinus iš vidutinio per metus globos namuose globojamų vaikų skaičiaus ir 12 mėnesių.

- modeliui – šeimynai;
- šeimynoms sudarytos galimybės dalyvauti projektuose, finansuojamuose iš ES ir kitų finansinių mechanizmų lėšų.

Siekdami nustatyti, ar vaikų globos organizavimo finansavimas užtikrina vaiko interesus ir skatina vaiko globą šeimoje, analizavome Socialinės apsaugos ir darbo bei Finansų ministerijų, VŠĮ Centrinės projektų valdymo agentūros, globos įstaigų finansinius dokumentus ir duomenis.

2.1. Vaiko globos išmoka iš esmės nesikeitė nuo 1999 m., nediferencijuota atsižvelgiant į vaiko poreikius

Vaiko globos (rūpybos) išmokos dydis beveik nesikeitė 15 metų. Nuo 1999 m. sausio 1 d.³⁵ vaiko globos išmoka buvo 4 MGL³⁶, t. y. 500 Lt per mėn. (1999 m. 1 MGL buvo 125 Lt), o nuo 2007 m., kai padidėjo minimalus gyvenimo lygis (iš 125 į 130 Lt³⁷), globos (rūpybos) išmoka padidėjo 20 Lt ir 2013 m. buvo 520 Lt, t. y. 4 BSĮ³⁸ per mėn. vienam vaikui. Globos išmoka nėra diferencijuojama atsižvelgiant į vaiko poreikius: vaiko amžių, esamą sveikatos būklę, nors skirtingo amžiaus ir sveikatos būklės vaikų poreikiai skiriasi.

Siekiant geriau užtikrinti skirtingų vaikų poreikius, tikslinga diferencijuoti vaiko globos išmoką pagal vaiko poreikius (amžių ir sveikatos būklę).

2.2. 10 savivaldybių papildomai remia vaiką globojančias šeimas

Pagal Vietos savivaldos įstatymą savivaldybės tarybos išimtinė kompetencija – priedo fiziniam asmeniui (globėjui) už vaiko globą dydžio ir mokėjimo iš savivaldybės biudžeto tvarkos nustatymas³⁹. Savivaldybių duomenimis, 10 savivaldybių papildomai remia vaiką globojančias šeimas (žr. 2 priedą). Trys savivaldybės nurodė, kad papildomai skiria 520 Lt, trys – 260 Lt, keturios – 130 Lt. Kai kuriose savivaldybėse papildomos išmokos priklauso nuo globėjo turimų pajamų ir globojamų vaikų skaičiaus. Siekdamas skatinti vaiko globą šeimoje ir didinti globojančių asmenų skaičių, daugiau savivaldybių turėtų ieškoti galimybių papildomai skatinti vaiko globėjus.

2.3. ES ir kitų finansinių mechanizmų lėšos naudojamos stacionarių vaikų globos įstaigų renovavimui (šiltinimui) ar naujų statybai

2004–2012 m. investicijos nukreiptos į esamų vaikų globos įstaigų renovavimą (dažniausia – šiltinimą) ar naujų statybą. Įgyvendinami 27 projektai, pasirašyta sutarčių už 51,8 mln. Lt, iš jų:

- Pagal Sanglaudos skatinimo veiksmų programą (2007–2013 m.) įgyvendinama 13 projektų (pagal II prioriteto „Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra“ priemonės VP3-2.4-SADM-03-V „Stacionarių

³⁵ Iki 1999-01-01 buvo 2 MGL Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas 1994-11-03 Nr. I-621 5 str. (1998-03-24 Nr. VIII-676 redakcija).

³⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998-04-01 nutarimas Nr. 382

³⁷ Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas 2006-12-07 Nr. X-963 8 str.

³⁸ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas 1994-11-03 Nr. I-621 8 str. (2011-12-01 Nr. XI-1756 redakcija)

³⁹ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas 1994-07-07 Nr. I-533, (2008-09-15 Nr. X-1722 redakcija) 16 str. 2 d. 38 p.

socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“ I etapą). Bendra projektų vertė 28,834 mln. Lt (ES lėšos – 24,5 mln. Lt, valstybės biudžeto lėšos – 4,3 mln. Lt).

- Pagal daugiašalį Europos ekonominės erdvės (EEE) finansinį mechanizmą (lėšos iš Norvegijos, Islandijos ir Lichtenšteino) įgyvendinta 14 projektų, rekonstruota 12 globos įstaigų ir pastatytos 2 naujos. Bendra projektų vertė apie 23 mln. Lt.

Vienas nustatytų Sanglaudos skatinimo veiksmų programos (VP3) prioritetų buvo VP3-2.4.-SADM-03-V „Nestacionarių globos įstaigų infrastruktūros plėtra“, tačiau priemonių nestacionarių globos įstaigų – šeimynų skatinimui ar plėtrai nenumatyta – priemonės buvo orientuotos į socialinių paslaugų socialinės rizikos šeimai plėtrą savivaldybėse⁴⁰. Tarp patvirtintų subjektų⁴¹, galinčių teikti paraiškas pagal šią priemonę, nebuvo viešųjų juridinių asmenų – šeimynų, teikiančių nestacionarias vaiko globos paslaugas. Todėl jos negalėjo pasinaudoti parama šeimynos narių kvalifikacijai kelti.

Užsienio šalių patirtis parodė, kad investicijos į globos įstaigų tinklo plėtrą yra vienas didžiausių trukdžių globos sistemos deinstitutionalizacijai (pastačius naujas įstaigas ar jas rekonstravus, vėliau sunkiau jas reorganizuoti ar uždaryti).

Nepriklausomų ekspertų nuomonė dėl EEE mechanizmų paramos poveikio

Nepriklausomi ekspertai EEE mechanizmų paramos poveikio Lietuvai įvertinimo ataskaitoje⁴² pažymėjo, kad įgyvendinti projektai atitiko Finansiniuose mechanizmuose numatytas intervencines sritis vaikų globos namų srityje. Visgi, giliau analizuojant ir interpretuojant strategines Lietuvos nuostatas dėl vaikų globos, reikia pastebėti, kad projektai apsiribojo lokaliu ad hoc poveikiu konkrečių buitinių problemų sprendimui. Tokia situacija suprantama esamos situacijos kontekste, kadangi vaikų globos įstaigos ilgą laiką negavo jokių investicijų į infrastruktūrą. Tačiau reikia tikėtis, kad tolimesni žingsniai bus skirti kurti artimą namams aplinką, ne tik bazinę infrastruktūrą. Ekspertų nuomone, projektų metu nebuvo išnaudoti visi finansinių mechanizmų teikiami privalumai. Projektai iš esmės sutelkti į lokalaus pobūdžio infrastruktūrinių problemų sprendimą, neleidžia tikėtis didesnio poveikio strateginiams siekiams šalies mastu.

Europos Komisijos Užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių generalinis direktoratas subūrė tikslinę ekspertų grupę, kuri 2009 m. įvertino globos specializuotose įstaigose būklę ES šalyse ir pateikė rekomendacijas perėjimui nuo institucinės prie bendruomeninės globos. Tyrimas parodė⁴³, kad kai kurios Rytų ir Centrinės ES šalys neišnaudojo struktūrinių fondų galimybių perėjimui nuo institucinės prie bendruomeninės globos (Lietuva buvo tarp jų).

⁴⁰ Priemonės tikslas – nestacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros gerinimas, mažinant socialinių paslaugų infrastruktūros skirtumus savivaldybėse, dekoncentruojant ir decentralizuojant socialinių paslaugų organizavimą ir teikimą, didinant jų įvairovę ir kt.

⁴¹ 2007–2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų programos II prioriteto VP3-2.4-SADM-01-R „Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra“ priemonės „Nestacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“ projektų finansavimo sąlygų aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008-07-14 įsakymu Nr. A1-248, 8 p.

⁴² http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/europos_ekon_erdves_parama/EEE_ir_Norvegijos_finansiniu_mechanizmu_poveikio_vertinimas.pdf.

⁴³ http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2013/04/Toolkit_Lithuanian-version.pdf.

Gerosios praktikos pavyzdys

Slovakijoje priemonės, nurodytos nacionaliniuose veiksmų planuose perėjimui nuo institucinės prie bendruomeninės globos, įgyvendinamos per projektus, kuriuos finansuoja ESF (1,05 mln. eurų) ir ERPF (20 mln. eurų)⁴⁴.

Europos Komisija pasiūlė kitą finansavimo laikotarpį (2014–2020 m.) regionams taikyti minimalias dalis, kad bent 25 proc. sanglaudos politikos išteklių būtų skirta žmogiškajam kapitalui ir ESF socialinėms investicijoms, ne mažiau 20 proc. šios sumos būtų skiriama socialinei įtraukčiai. Deinstitutionalizavimas – vienas iš siūlomų prioritetų⁴⁵.

Siekiant skatinti vaiko globą šeimoje ir mažinti globos įstaigose augančių vaikų skaičių 2014–2020 m. finansavimo laikotarpiu turėtų būti išnaudotos galimybės ir numatytos globos šeimoje skatinimo priemonės iš ES ir kitų finansinių mechanizmų lėšų. Turėtų būti sudarytos sąlygos jose dalyvauti viešiesiems juridiniams asmenims – šeimynoms (dalyvių mokymui ir kt.)

3. AR GLOBĖJŲ ATRANKA UŽTIKRINA GERIAUSIUS VAIKO INTERESUS?

Nustatant globą vaikui, prioritetas turėtų būti teikiamas globai šeimoje, pirmumo teisę tapti vaiko globėjais turi vaiko artimieji giminaičiai, jeigu tai atitinka vaiko interesus (CK 3.249 str. 1 d. 2 p.). Mažėja fizinių asmenų, paskiriamų vaiko globėjais – per 2012 m. paskirta 619 (2011 m. – 724), 2012 m. 23 globėjai (2011 m. – 31) buvo nušalinti nuo pareigų, nes netinkamai jas atliko.

Vaiko globėju negali būti tam tikrų reikalavimų neatitinkantis asmuo (teistas už tyčinius nusikaltimus ir kt., žr. 3 priedą). Vaiko globėjas parenkamas atsižvelgiant į jo asmenines savybes, sveikatos būklę, sugebėjimą būti globėju, jo santykius su netekusiu tėvų globos vaiku ir vaiko interesus⁴⁶. Globėjo parinkimo ir skyrimo procesas pateiktas 9 pav.

9 pav. Globėjo parinkimo ir skyrimo procesas

Šaltinis – Valstybės kontrolė.

⁴⁴ Marijos Nadazdyovos, Slovakijos Respublikos darbo, socialinių reikalų ir šeimos ministerijos Socialinių reikalų ir šeimos politikos padalinio direktorės duomenys (http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2013/04/Toolkit_Lithuanian-version.pdf).

⁴⁵ Bendrosios europinės gairės dėl perėjimo nuo institucinės prie Bendruomeninės globos, 4 psl. [Žiūrėta 2013-12-30] Prieiga per internetą: http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2013/04/Common-European-Guidelines_Lithuanian-version_EDITED.pdf.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 3.268 str. 1 d.

Audito metu laikėme, kad globėjų atranka atitinka geriausius vaiko interesus, kai:

- prioritetas teikiamas globaliai šeimoje, globėjais skiriami susituokę asmenys ar nesusituokę asmuo, išimtiniais atvejais – vienas iš sutuoktinių;
- parenkant globėjų šeimą įvertinamos visos reikšmingos aplinkybės, užtikrinančios vaiko interesus (įvertinamos būsimų globėjų asmeninės savybės, sveikata, aplinka, kur augs vaikas ir kt.);
- visiems vaiko teisių skyriams aišku, kaip įvertinti šeimos ar asmens, norinčio globoti vaiką, tinkamumą būti globėjais (-u);
- GIMK mokymų metu įvertinama vaiką norinčio globoti artimo giminaičio, globėjo šeimos (sutuoktinio ir kitų kartu gyvenančių asmenų) motyvacija ir pasirengimas globoti vaiką.

Siekdami nustatyti, kaip parenkami vaikui globėjai savivaldybėse, 4 savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose peržiūrėjome 39 vaikų globos bylas, atlikome visų (60) savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių apklausą, kalbėjomės su vaiko teisių apsaugos skyrių ir atestuotais GIMK programos socialiniais darbuotojais.

3.1. Nesudarytos tinkamos teisinės prielaidos parinkti globėją, geriausiai atitinkantį vaiko interesus

Teisės aktai nenumato, kad, nustatant globą šeimoje, globėjais skiriami sutuoktiniai, nesusituokę kartu gyvenantys neįregistravus santuokos asmenys arba vienas nesusituokęs asmuo, išimtiniais atvejais – vienas iš sutuoktinių. Tokiu būdu kartu su globėju gyvenančiam asmeniui netaikomi tokie pat reikalavimai, kurie yra nustatyti globėjui.

Teisės aktai nenumato:

- Kartu su vaiką norinčiu globoti asmeniu gyvenančių asmenų sveikatos vertinimo.

Visi VTAS renka duomenis apie sveikatą asmens, norinčio tapti vaiko globėju, 20 proc. iš jų renka duomenis ir apie būsimo globėjo sutuoktinio (partnerio) (-ės) sveikatą, bet apie kitų kartu gyvenančių asmenų sveikatą duomenys nerenkami. Tikrinant vaikų globos bylas, 2 VTAS (iš 4 audituotų) nustatyti atvejai, kai globėju buvo paskirti asmenys, su kuriais kartu gyveno sergantys priklausomybe nuo alkoholio asmenys. Norint sudaryti tinkamas (saugias) sąlygas globojamam vaikui šeimoje, turėtų būti vertinama ir kitų kartu gyvenančių asmenų sveikata.

- Vertinimo, ar globėjas nėra įtrauktas į socialinės rizikos šeimų sąrašą (ar pats tinkamai rūpinasi savo vaikais).

Apklausos duomenimis 6 (iš 60) VTAS yra paskyrę vaiko globėjais asmenis, įtrauktus į socialinės rizikos šeimų sąrašus. Teisės aktai, reglamentuojantys likusių be tėvų globos vaikų globos (rūpybos) organizavimą, turi sudaryti prielaidas vaikams parinkti tinkamą globėją. Socialinės rizikos šeimų skyrimas nėra tinkama globos šeimoje skatinimo priemonė.

- GIMK įvadiniai mokymai yra rekomenduojami, tačiau neprivalomi artimiems giminaičiams, todėl, jei artimi giminaičiai nedalyvauja mokymuose, nevertinamas jų pasirengimas ir motyvacija globoti vaiką.

69 proc. globėjų šeimų (3273) yra vaiko giminaičiai, iš jų daugiau nei du trečdaliai – artimi. 2012 m. 23 šeimos (2011 m. – 31), kurios globoja vaikus, buvo nušalintos nuo pareigų dėl netinkamo jų atlikimo, iš jų 87 proc. (20) yra globėjai artimi vaikų giminaičiai.

Pavyzdys

2010 m. rugpjūčio mėn. P. (1 metų) nustatoma laikina globa ir globėju paskiriama vaiko močiutė. 2011 m. kovo mėn. VTAS atlieka globos plano peržiūrą, pažeidimų nenustatyta.

2011 m. liepos mėn. gautas skundas, kad senelė nesirūpina vaiku, jis visą dieną būna namie, sėdi prie lango, verkia. 2011 m. rugpjūčio mėn. VTAS atlieka globos plano peržiūrą. 2011 m. gruodžio mėn. vaikas dėl nepriežiūros paimtas iš globėjos ir perkeltas į globos namus.

Pagal Vaiko globos organizavimo nuostatus⁴⁷, VTAS gali rekomenduoti artimiems giminaičiams išklausti įvairius GIMK mokymus. 2012 m. juose dalyvavo 3 proc. (19) artimų vaiko giminaičių.

Atestuotų socialinių darbuotojų nuomonė

Visi apklausti GIMK projekto vykdytojai (23) mano, kad globėjams, kurie yra vaiko giminaičiai, GIMK mokymai turėtų būti vykdomi privalomai, tačiau gali būti jiems adaptuoti ir supaprastinti. Mokymai reikalingi, nes atestuotų socialinių darbuotojų mokymų praktika rodo, kad šeimos narys, kuris ketina tapti globėju, susiduria su tokiomis pat ar net didesnėmis problemomis ir iššūkiais, kaip ir asmenys, kurių nesieja giminystės ryšiai. Vaiko šeimoje esančios problemos dažnai yra tęstinės ir susijusios su globėjos gyvenimu.

- GIMK įvadiniai mokymai rekomenduojami, bet neprivalomi ir globėjo sutuoktiniui, todėl atestuotiesiems socialiniams darbuotojams sudėtinga įvertinti, ar sąlygos ir gyvenimas šeimoje atitiks vaiko geriausius interesus, jei globėjo sutuoktinis ar kartu gyvenantis asmuo nedalyvauja mokymuose.

Atestuotų socialinių darbuotojų nuomonė

Visi apklausti atestuoti socialiniai darbuotojai nurodė, kad mokymuose turėtų dalyvauti abu šeimos nariai, nes globojamas vaikas ateina į šeimą ir globoja visa šeima, o ne vienas fizinis asmuo. Augdamas vaikas stebi abu partnerius, todėl labai svarbus ir jų tarpusavio ryšys, bendravimas, problemų sprendimas, gyvenimiška patirtis. Kai mokymus lanko tik vienas šeimos narys, atestuotiesiems socialiniams darbuotojams sudėtinga įvertinti, ar šeima pasiruošusi globoti vaiką.

Siekiant tinkamai patikrinti globėjų motyvaciją ir vaikui paskirti geriausiai jo interesus atitinkantį asmenį, tikslinga numatyti privalomus įvairius mokymus globėjams – vaiko giminaičiams, kurie galėtų būti jiems specialiai pritaikyti (supaprastinti), ir fizinio asmens, norinčio tapti vaiko globėju, sutuoktiniui (partneriui).

Užsienio šalių gerosios praktikos pavyzdžiai

9 iš 12 ES valstybėse, dalyvavusiose 2011 m. atliktame tyrime⁴⁸, mokymus, kuriuose globėjai įgautų specifinių žinių ir įgūdžių, privalo baigti visi globėjai, nepriklausomai, ar jie susiję su vaiku giminystės ryšiais. Škotijoje, Lenkijoje ir Austrijoje globėjai giminaičiai neprivalo mokytis, bet jų priežiūra sustiprinta. Pažymėtina, kad Lenkijoje svarstoma globojamo vaiko giminaičiams nustatyti privalomus mokymus.

Kai vaikas globojamas šeimoje kartu gyvenantis su vaiko globėju asmuo dalyvauja vaiko gyvenime, todėl siekiant užtikrinti geriausius vaiko interesus jis privalo atitikti tokius pačius reikalavimus ir išklausti mokymus, kaip ir vaiko globėjas.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-03-27 nutarimas Nr. 405 (2012-06-27 Nr. 806 nauja redakcija).

⁴⁸ <http://www.udomiteljizadjecu.hr/admin/fckeditor/File/publikacije/Foster%20care%20models%20in%20Europe%20-%20results%20of%20a%20conducted%20survey%20-%20Maja%20Lakija.pdf>.

3.2. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai parinkdami vaikui globėją neįvertina visų reikšmingų aplinkybių

Ne visi vaiko teisių apsaugos skyriai surenka visą privalomą rinkti informaciją

Atlikę audito procedūras keturiose savivaldybėse ir įvertinę visų savivaldybių apklausos rezultatus nustatėme, kad vaiko teisių apsaugos skyriai:

- *nerenka informacijos apie asmens, norinčio globoti vaiką, ir kartu su juo gyvenančių asmenų teistumą už tyčinius nusikaltimus.* 20 VTAS (iš 60) nerenka informacijos apie teistumą asmenų, gyvenančių kartu su norinčiu globoti vaiką asmeniu). Peržiūrėjus vaikų globos bylas VTAS, nustatyti 3 atvejai (iš 39), kai iš norinčio globoti vaiką asmens ir 8 atvejai, kai iš kartu gyvenančių asmenų nebuvo surinktos pažymos apie teistumą už tyčinius nusikaltimus;
- *nerenka gyvenančių kartu su asmeniu, norinčiu globoti vaiką, vyresnių kaip 16 metų, asmenų rašytinių sutikimų, kad fizinis asmuo taptų vaiko globėju.* Audito metu nustatyti 8 atvejai (iš 39), kai VTAS paskyrė asmenis globėjais nesurinkę kartu gyvenančių vyresnių kaip 16 metų asmenų rašytinių sutikimų, kad fizinis asmuo taptų vaiko globėju (rūpintoju);
- *neištiria asmens, norinčio tapti vaiko globėju, buities ir gyvenimo sąlygų.* Audito metu nustatyti 7 atvejai (19 proc. visų tikrintų bylų), kai buvo paskirtas globėjas vaikui, neištyrus jo buities ir gyvenimo sąlygų (iki 2012-08-31 toks reikalavimas buvo nustatytas)⁴⁹;
- globėjais buvo paskirti asmenys, kurių namuose gyvenimo ir buities sąlygos nebuvo tinkamos vaikui – nustatyti 6 (iš 39) atvejai.

Pavyzdžiai

Audituotoje savivaldybėje vaikui globėju buvo paskirtas asmuo, kurio buities ir gyvenimo sąlygų patikrinimo akte surašyta neigiama išvada, nes vaikui sąlygos netinkamos: nėra pastovios gyvenamosios vietos, sąlygos nepalankios vaiko ugdymuisi, globėjai sunku išlaikyti šeimą, išmaitinti vaikus, dažnai trūksta pinigų.

Norėdami vaikui parinkti globėją, kurio šeimoje būtų sudarytos tinkamos sąlygos vaikams augti ir vystytis, vaiko teisių apsaugos skyriai turėtų surinkti ir įvertinti visą reikalingą informaciją apie asmenį, norintį globoti vaiką, ir su juo kartu gyvenančius kitus fizinius asmenis, šeimos gyvenimo sąlygas.

Nėra nustatytų vertinimo kriterijų, todėl vaiko teisių apsaugos skyriams neaišku, kaip vertinti informaciją apie asmenį, norintį globoti vaiką

Pagal visų savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių apklausos rezultatus nustatėme, kad jiems neaišku, kaip vertinti:

- Asmens tinkamumą būti globėju, kai norintis globoti vaiką asmuo ir kartu su juo gyvenantys asmenys yra teisti už tyčinius nusikaltimus ar padarę įvairių administracinių teisės pažeidimų: 20 (iš 60) VTAS neaišku, kaip vertinti, ar asmuo buvo teistas už tyčinius nusikaltimus, kai teistumas jau yra išnykęs. 44 (iš 60) VTAS neaišku, kaip vertinti asmens tinkamumą būti globėju, gavus informaciją, kad kartu su norinčiuoju globoti vaiką asmeniu gyvenantys asmenys yra teisti už tyčinius nusikaltimus. Audito metu 2 (iš 4

⁴⁹ Vaiko globos organizavimo nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-03-27 nutarimu Nr. 405 (2003-08-29 Nr.1095 redakcija, galiojusi iki 2012-08-31) 12.2 p.

audituotų) VTAS nustatyti atvejai, kai globėju buvo paskirti asmenys, kurių sutuoktiniai ar kartu gyvenantys asmenys buvo padarę tyčinius nusikaltimus; 39 (iš 60) VTAS neaišku, kaip vertinti asmens tinkamumą būti globėju, gavus informaciją, kad norintis globoti vaiką asmuo padarė įvairių administracinių teisės pažeidimų.

- Duomenis apie asmens, norinčio tapti vaiko globėju, pajamas – 58 (iš 60) VTAS renka duomenis apie asmens, norinčio tapti vaiko globėju, pajamas, tačiau 67 proc. iš jų nevertina, kiek pajamų turėtų tekti vienam šeimos nariui, kad asmuo būtų pripažintas tinkamu globėju. Audito metu nustatyti 8 atvejai (21 proc. iš visų audituotų), kai globėjais buvo paskirti asmenys, kurių pajamos nesiekė minimalaus darbo užmokesčio sumos (800 Lt⁵⁰), tarp jų buvo bedarbių, gyvenančių iš pašalpų.

Pavyzdys

Audituotoje savivaldybėje globa paskirta globėjai, kurios pajamos 440 Lt, o tos pačios savivaldybės kitoje byloje, kur buvo sprendžiamas vaiko sugrąžinimo mamai klausimas, teismas priėmė sprendimą (pagal vaiko teisių apsaugos skyriaus išvadą), kad viena priežasčių, kodėl mama negali susigrąžinti vaiko, – ji neturi tam sąlygų, nes gauna 451 Lt pensiją ir grąžinimas prieštarautų vaiko interesams.

Nesant nustatytų aiškių vertinimo kriterijų, kiekviena savivaldybė renka skirtingus duomenis apie asmenis, norinčius tapti vaiko globėjais, ir juos vertina subjektyviai (skirtingai interpretuoja asmens tinkamumą būti globėju). Dėl to savivaldybėse formuojasi skirtinga praktika parenkant vaiko globėjus. Nustačius vienodus kriterijus, parengus rekomendacijas ar organizavus mokymus, geriau būtų įvertinamos būsimo globėjo asmeninės savybės ir sugebėjimas būti globėju, parenkamas vaiko interesus geriausiai atitinkantis globėjas.

4. AR PARENGIAMA PAKANKAMAI GLOBĖJŲ?

Nuo 2008 m. Lietuvoje pradėjo veikti Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo programa (GIMK programa), pagal kurią vykdoma galimų globėjų (rūpintojų) paieška, organizuojami įvadiniai / tęstiniai globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymai, teikiama įvairi pagalba (konsultacijos ir pan.) globėjų ir įtėvių šeimoms. 2013 m. programai įgyvendinti skirta 600 tūkst. valstybės biudžeto lėšų⁵¹, finansavimą gavo 22 projektų vykdytojai⁵². Programai įgyvendinti ministerija skelbia projektų atrankos konkursą, įvertina paraiškas ir skiria finansavimą, o VVTAIT pasirašo finansavimo sutartis su konkursą laimėjusiais projekto vykdytojais ir atlieka projekto įgyvendinimo kontrolę.

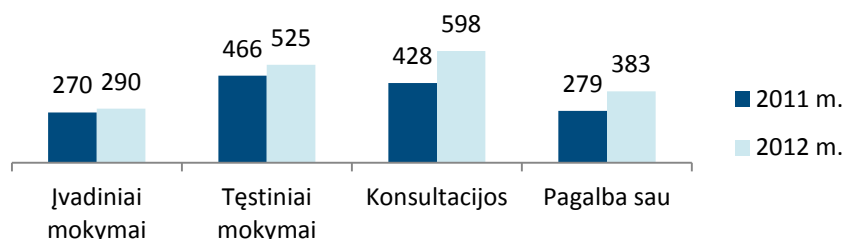
Pagal minėtą programą kiekvienais metais parengiama nepakankamai naujų globėjų, nes tėvų globos kasmet netenka apie 2 tūkst. vaikų, o kiekvienais metais parengiama apie 290 naujų globėjų ir įtėvių šeimų⁵³ (10 pav.).

⁵⁰ Galiojo nuo 2008-01-01 iki 2012-07-31.

⁵¹ GIMK programos įgyvendinimas finansuojamas kaip projektinė veikla per Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 3.1. programos „Šeimos gerovės ir vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimas“ priemonę „Įgyvendinti Vaiko gerovės 2013–2018 m. programos priemonės“.

⁵² Projektus pateikė 9 viešosios įstaigos ir 13 savivaldybių biudžetinių įstaigų (socialinių paslaugų / šeimos gerovės centrai).

⁵³ GIMK įvadinuose mokymuose dalyvavusių šeimų skaičius 2012 m., palyginus su 2011 m., padidėjo, tačiau beveik pusėje šalies savivaldybių (28) jis sumažėjo arba liko nepakitęs.

10 pav. Šeimos ir šeimynos, kurios dalyvavo GIMK programoje

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal vaikų globos namų duomenis

Siekiant sumažinti vaikų, patenkančių į vaikų globos įstaigas, skaičių, be prevencinių priemonių (skirtų, kad vaikas nebūtų paimtas iš šeimos), kiekvienais metais reikėtų parengti apie 1–1,2 tūkst. globėjų, t. y. 3–4 kartus daugiau, nei rengiama dabar.

Siekdami nustatyti, dėl kokių priežasčių parengiama nepakankamai globėjų, analizavome 22 GIMK projektus, atlikome 22 programos vykdytojų ir visų savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių apklausą ir peržiūrėjome 4 savivaldybių 56 vaikų globos bylas.

Audito metu laikėme, kad sudarytos sąlygos parengti pakankamai globėjų, kai:

- darbu su būsimais ir esamais globėjais pakanka atestuotų socialinių darbuotojų (vienam atestui socialiniam darbuotojui tenka iki 40 globėjų šeimų⁵⁴);
- paslaugos būsimiems ir esamiems globėjams prieinamos – yra nenutolusios nuo paslaugos gavėjo (teikiamos toje pačioje ar artimiausioje savivaldybėje);
- užtikrinamas globėjų šeimai teikiamų paslaugų tęstinumas (paslaugos teikiamos nuosekliai);
- teikiamos profesionalios socialinės globos paslaugos šeimai ir vaikui.

4.1. Trūksta atestuotų socialinių darbuotojų darbu su esamais ir būsimais globėjais

Pagal apklausos rezultatus GIMK programą šalyje įgyvendina 50 atestuotų socialinių darbuotojų. Iš jų 54 proc. nustatytas 0,1–0,25, o 34 proc. – 0,26–0,5 pareigybės dydis, ši veikla yra jų papildomas darbas.

Gerosios praktikos pavyzdys

Klaipėdos m. šeimos ir vaiko gerovės centre socialiniams darbuotojams nustatyta visa pareigybė ir tai yra jų pagrindinis darbas. Pareigybė finansuojama per pusę iš savivaldybės ir iš valstybės biudžeto pagal GIMK projektą. Todėl paslauga prieinama globėjams visą darbo dieną.

Vienam atestui socialiniam darbuotojui vidutiniškai per metus tenka 52 globėjų šeimos, šeimynos, baigusios įvadinius ir tęstinius mokymus, ir beveik 100 esamų globėjų šeimų, kurioms periodiškai teikiamos konsultacijos ir įvairi pagalba.

Siekiant didinti globėjų skaičių ir teikti daugiau paslaugų vaiką globojančiai šeimai, turėtų būti

⁵⁴ Vienam atestui socialiniam darbuotojui tenkančių šeimų skaičius nustatytas: 2012 m. bendrą globėjų šeimų skaičių (4754 šeimos) padalinus iš atestuotų socialinių darbuotojų skaičiaus (120 atestuotų socialinių darbuotojų). Atestuotų socialinių darbuotojų skaičius apskaičiuotas 2 (pagal GIMK konkurso organizavimo nuostatus 1 projekte turi dirbti ne mažiau kaip 2 atestuoti darbuotojai) padauginus iš 60 savivaldybių.

didinamas skaičius atestuotų socialinių darbuotojų, dirbančių su globėjais. Plėtojant GIMK programos apimtis ir padidinus atestuotų socialinių darbuotojų skaičių, padidėtų jų teikiamų socialinių paslaugų prieinamumas ir būtų paruošiama daugiau globėjų.

Užsienio šalių gerosios praktikos pavyzdžiai

2011 m. atliktame tyrime pažymima⁵⁵, kad globėjams reikia užtikrinti socialinių paslaugų ir konsultacijų prieinamumą 24 val. per parą ir 7 dienas per savaitę. Nyderlanduose, Serbijoje, Švedijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Slovėnijoje globėjų šeimoms priskirti socialiniai darbuotojai, kurie visą parą telefonu konsultuoja globėjų šeimas. Lenkija, siekdama užtikrinti paslaugas globėjų šeimai ir jų prieinamumą, kuria specializuotas paramos grupes ir koordinatorius kiekvienai globėjų šeimai. Numatyta, kad vienas globėjų šeimų koordinatorius gali dirbti ne daugiau kaip su 30 globėjų šeimų.

4.2. Atestuotų socialinių darbuotojų teikiamos paslaugos atitolusios nuo globėjų šeimų

Žinojimas, kad kilus problemų su vaiku, globėjai nuolat gaus reikiamą atestuotų socialinių darbuotojų pagalbą ir ji bus teikiama netoli jų gyvenamosios vietos, skatintų asmenis tapti vaiko globėjais. 22-iejų GIMK projektų vykdytojai veiklą vykdo miestuose ar didesniuose rajonuose, kiekvienas jų aptarnauja 2–5 šalia esančias savivaldybes, kuriose nėra atestuotų darbuotojų. 36 savivaldybėse (60 proc.) paslauga neteikiama, todėl, norėdamas išklaudyti įvairius (tėstinius) mokymus, gauti konsultacijas ar kitokią atestuotų socialinių darbuotojų teikiamą pagalbą, globėjas turi vykti į kitą savivaldybę. Pvz., Tauragėje gyvenančioms šeimoms mokymai vyksta Gargžduose, t. y. 90 km. nuo jų gyvenamosios vietos, mokymai tęsiasi 3 mėnesius, paskaitos vyksta dažniausiai darbo dienomis po darbo laiko. 2012 m. 37 proc. (108 iš 290) šeimų paslaugas gavo kitoje savivaldybėje nei jų gyvenamoji vieta. 111 šeimų atsisakė dalyvauti įvairiuose mokymuose ir tėstiniuose, nes neturi laiko ir galimybių lankyti mokymus, kurie vyksta toli nuo gyvenamosios vietos (kitoje savivaldybėje).

Pavyzdys

2011 m. dviejų savivaldybių VTAS į tėstinius mokymus nusiuntė 14 globėjų šeimų, tačiau jos mokymuose dalyvauti atsisakė. Pasak atestuotų socialinių darbuotojų, dėl nepatogių mokymų sąlygų ir motyvacijos stokos prisikviesti šeimas dalyvauti tėstiniuose mokymuose labai sudėtinga.

Siekiant didinti globėjų skaičių, paslaugos turėtų būti teikiamos kuo arčiau vaiką globojančios šeimos.

4.3. Atestuoti socialiniai darbuotojai nedalyvauja parenkant vaikui globėją ir vykdant globos priežiūrą, neužtikrinamas paslaugų tęstinumas

Atlikę 24 GIMK projektų vykdytojų apklausą nustatėme, kad 55 savivaldybėse atestuoti socialiniai darbuotojai nedalyvavo ieškant ir parenkant vaikui geriausiai jo poreikius atitinkančius globėjus

⁵⁵ <http://www.udomiteljizadjecu.hr/admin/fckeditor/File/publikacije/Foster%20care%20models%20in%20Europe%20-%20results%20of%20a%20conducted%20survey%20-%20Maja%20Lakija.pdf>.

(suporavime)⁵⁶. Peržiūrėję vaikų globos bylas nustatėme, kad globėjai negauna reikiamo palaikymo (konsultacijų, psichologo pagalbos ar pan.) šiuo laikotarpiu.

Pavyzdys

VTAS būsimiems globėjams 2011-10-09 siūnčia pasiūlymą susipažinti su P. R. (vaikui 2 metai, jis siūlomas pirmą kartą, turi sveikatos problemų). 2011-10-27 globėjai atsisako paimiti vaiką globai. P. R. antrą kartą pasiūlytas kitiems globėjams, 2011-12-07 nustatoma laikina globa. 2012-04-12 globėjai atsisako globoti P. R., nes globėja „nepriima“ vaiko, jai prasidėjo psichologinė krizė.

Pagal GIMK projektų vykdytojų apklausą 46 savivaldybėse atestuoti socialiniai darbuotojai nedalyvauja VTAS atliekamoje vaiko globos priežiūroje⁵⁷, todėl neturi reikiamos informacijos apie globėjų šeimas (ypač apie tas, kurioms GIMK mokymai neprivalomi) ir galimybės laiku joms suteikti kvalifikuotą pagalbą.

Pavyzdys

M. B. nustatyta globa šeimoje (ne giminės), kai vaikui buvo 6 metai. Prasidėjus paauglystei, globėja nesugebėjo susitvarkyti ir paprašė nušalinti ją nuo pareigų. Pragyvenęs 5 metus globėjos šeimoje, teismo sprendimu, vaikas buvo grąžintas į globos namus. Problema paaiškėjo tik globėjai kreipusis su prašymu ją nušalinti. Atestuotų socialinių darbuotojų paslaugos globėjos šeimai teikiamos nebuvo, nebuvo ir pasiūlymų dalyvauti tęstiniuose mokymuose. Vaikas nori grįžti pas globėją, globos namus sunkiai priima, bėga iš jų.

Per 2012 m. iš šeimos į globos įstaigas buvo perduota 110 vaikų, iš šeimynos 4, 2011 m. atitinkamai 115 ir 6, 2010 m. – 124 ir 9. Tik apie 13 proc. (apie 600 iš 4754) globėjų šeimų 2012 m. dalyvavo tęstiniuose mokymuose ir gavo kitą pagalbą (konsultacijas, savipagalbą).

Gerosios praktikos pavyzdys

Kauno vaikų gerovės centro „Pastogė“ atestuoti socialiniai darbuotojai pagal bendradarbiavimo su Kauno m. VTAS sutartį aplanko globėjų šeimas, išklauso vaiko nuomonę apie globos sąlygas ir jo santykius su globėju, išsiaiškina, kaip vykdomos vaiko globėjo pareigos, prireikus atlieka globos kokybės vertinimus ir išvadas pateikia VTAS. Tokiu būdu socialiniai darbuotojai būna arčiau globėjų šeimų ir laiku gali pastebėti globėjų šeimose esančias problemas ir padėti šeimai jas išspręsti.

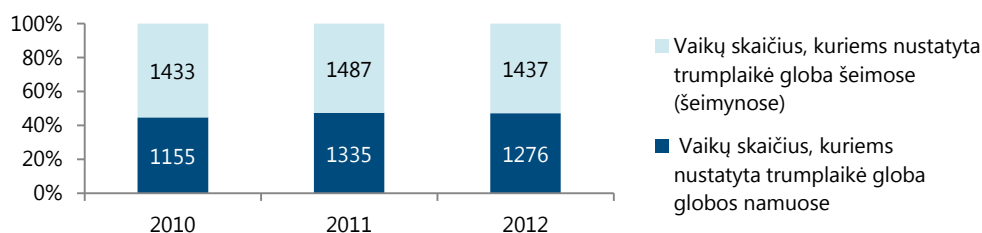
Siekiant didinti globėjų skaičių, paslaugos jiems turėtų būti teikiamos nuosekliai.

4.4. Trūksta profesionalių socialinių paslaugų vaiką globojančiai šeimai ir vaikui

Lietuvoje beveik kas antras iš socialinės rizikos šeimos paimtas vaikas trumpalaikiai globai nukreipiamas į globos namus. Kasmet apie 100 kūdikių (nuo 0 iki 1 metų) siunčiami į kūdikių namus, o trumpalaikė globa stacionariose globos įstaigose nustatoma beveik 1,3 tūkst. vaikų (11 pav.).

⁵⁶ Vaiko globos organizavimo nuostatuose, patvirtintuose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-03-27 nutarimu Nr. 405 (2012-06-27 Nr. 806 redakcija), numatyta, kad VTAS kartu su atestuotais socialiniais darbuotojais organizuoja fizinio asmens, norinčio tapti vaiko globėju, paiešką ir parenka likusiam be tėvų globos vaikui iš fizinių asmenų, gavusių atestuotų socialinių darbuotojų teigiamą išvadą dėl jų pasirengimo vaiko globai (rūpybai), tinkamiausią fizinį asmenį.

⁵⁷ Ten pat: VTAS į vaiko laikinosios ar nuolatinės globos (rūpybos) peržiūrą kviečia dalyvauti atestuotą socialinį darbuotoją.

11 pav. Vaikų, kuriems nustatyta trumpalaikė socialinė (laikina) globa per metus, pasiskirstymas pagal globėją

Šaltinis – Valstybės kontrolė

Lietuvoje nėra profesionalių globėjų, kurie galėtų skubiai bet kuriuo paros metu priimti vaikus trumpalaikiai globai ar paimti globoti kūdikius, iš globėjų „atokvėpiui“ paimti vaiką ar būtų teikiamos kitos trumpalaikės socialinės paslaugos.

Užsienio gerosios praktikos pavyzdžiai

Vokietijoje yra „atraminės“ šeimos, kurios rengiamos įvairiems vaikams globoti (kūdikiams, vaikams su specialiais poreikiais). JAV ir Jungtinėje karalystėje rengiami skubios pagalbos globėjai, galintys paimti globai vaiką visą parą, ir globėjai, kurie laikinai (kelioms valandom ar dienoms) priima vaiką iš kitų globėjų, kad jiems būtų suteiktas „atokvėpis“. Škotijoje teikiama „atokvėpio“ paslauga šeimoms, kurių vaikai turi specialių poreikių: vaikai apgyvendinami specialių globėjų šeimose savaitgaliui ar atostogoms. Škotijoje skubiai paimtas vaikas apgyvendinamas skubios globos globėjų šeimose, kurios gali globoti ne daugiau kaip keturis vaikus. Su šiuo globėju sudaryta sutartis, jam mokamas darbo užmokestis, jie gali turėti tris savaites mokamų atostogų. Jiems priskirtas socialinis darbuotojas, kuris turi vidutiniškai po dešimt šeimų.

2011 m. tyrimo, kuriame dalyvavo 12 ES šalių, duomenimis, aštuoniose (Suomijoje, Nyderlanduose, Škotijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje, Vengrijoje, Australijoje, Italijoje, Slovėnijoje ir Serbijoje) yra profesionalių globėjų institutas. Jie specialiai rengiami ir turi atitikti nustatytus reikalavimus. Lenkijoje ir Serbijoje yra specialūs mokymų moduliai, skirti įvairių tipų profesionaliems vaikų globėjams, pvz.: kūdikių globėjams, asmenims globojantiems vaikus su protine negalia⁵⁸.

Lietuvoje 2013 m. veikė 47 šeimos, kurių veikla finansuojama valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšomis. Šeimos galėtų atitikti profesionalių globėjų statusą, jei jos dalyviams būtų nustatytas reikalavimas ir jie turėtų atitinkamą išsilavinimą ir specialųjį parengimą. Apklausus 17 šeimynų nustatyta, kad penktadalis (21 proc.) jų dalyvių turi socialinio darbo (pedagoginį) ar jam prilygintą išsilavinimą, o 35 proc. turi vidurinį išsilavinimą. Be to, šiuo metu nustatytas maksimalus 12 vaikų skaičius šeimynoms yra per didelis, siekiant teikti kokybiškas paslaugas vaikams. Užsienio šalių praktika rodo, kad siekiant rezultatyvaus darbo, vaikai turi būti globojami mažose grupėse, po 3–5.

Siekiant mažinti į globos įstaigas patenkančių vaikų skaičių, ypač iki 3 metų amžiaus⁵⁹, tikslinga kurti profesionalių globėjų sistemą. Reikėtų mažinti maksimalų globojamų vaikų skaičių šeimynose.

⁵⁸ <http://www.udomiteljizadjecu.hr/admin/fckeditor/File/publikacije/Foster%20care%20models%20in%20Europe%20-%20results%20of%20a%20conducted%20survey%20-%20Maja%20Laklija.pdf>.

⁵⁹ Moksliniais tyrimais nustatyta, kad žala vaikui, patekusiam į globos įstaigą, yra didžiausia.

5. AR VAIKŲ GLOBOS NAMŲ APLINKA UŽTIKRINA SĄLYGAS, KURIOSE VAIKAS GALĖTŲ SAUGIAI AUGTI, VYSTYTIS IR TOBULĖTI?

Audito metu laikėme, kad vaikų globos namų aplinka užtikrina sąlygas, kai vaikas gali saugiai augti, vystytis ir tobulėti, kai:

- globos namų patalpos atitinka pagrindinius socialinės globos⁶⁰ ir higienos normų⁶¹ reikalavimus;
- užtikrinami būtinausi vaiko poreikiai (maistas, saugumas, suteikiamos higienos ir kitos priemonės ir kt.);
- vaikų globos namuose sudarytos artimos šeimos aplinkai sąlygos;
- užtikrinamas vaiko individualumas, vaiko teisė į privatumą ir orumo apsaugą;
- globos įstaigoje pakanka kvalifikuoto personalo (vienam socialiniam darbuotojui tenka 3–4 vaikai dieną, ir ne daugiau 12 vaikų naktį⁶², personalas atitinka taikomus kvalifikacinius reikalavimus)⁶³.

5.1. Ne visose globos įstaigose sukurta artima šeimai aplinka ir užtikrinami būtini vaiko poreikiai

Visi vaikų globos namai privalo turėti higienos pasus, o jei teikiamos asmens sveikatos priežiūros paslaugos – atitinkamą licenciją. Nuo 2015 m. globos namai galės veikti tik turėdami SPPD išduotą licenciją teikti socialines globos paslaugas. Nustatyta, kad 21 iš 95 (22 proc.) vaikų globos įstaigų neturi higienos pasų, 28 apklaustų savivaldybių vaikų globos namų neturi licencijos teikti asmens sveikatos priežiūros paslaugas, o ją privalo turėti⁶⁴.

Atlikę 6 vaikų globos namų globos namų patalpų apžiūrą ir išanalizavę 52 savivaldybių, 7 valstybinių, 16 nevyriausybinių vaikų globos namų duomenis nustatėme, kad:

- 4 iš 6 audituotų vaikų globos namų pastatai dideli, šeimynų gyvenamose patalpose vyrauja vadinamoji koridorių sistema.

Gerosios praktikos pavyzdys

Pakruojos savivaldybės socialinių paslaugų centro vaikų globos namai yra įkurti 4-ių kambarių bute, daugiabutyje name. Veikia nuo 2009 m. sausio 1 d. Darbuotojos dirba pagal slenkantį grafiką: darbo dienomis viena vyresnioji soc. darbuotoja, o naktimis ir poilsio dienomis po vieną soc. darbuotojo padėjėją. Darbuotoja padedama vyresnių vaikų ruošia valgyti, skalbia, tvarko, padeda ruošti pamokas ar sprendžia kitas problemas. Taigi sukurta aplinka yra artima šeimai.

⁶⁰ Socialinės globos normos, patvirtintos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-02-20 įsakymu Nr. A1-46 (2012-12-11 Nr. A1-566 redakcija).

⁶¹ Lietuvos higienos norma HN 124:2009 „Vaikų socialinės globos įstaigos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2009-09-01 įsakymu Nr. V-714.

⁶² Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-11-30 įsakymu Nr. A1-317 (2013-06-03 Nr. A1-229 redakcija) patvirtinti Socialinę globą teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvai.

⁶³ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-06-05 įsakymas Nr. A1-92 (2010-12-31 Nr. A1-639 redakcija).

⁶⁴ Atlikus SVGN apklausą, nustatyta, kad 28 SVGN dirba slaugytojos, kurios teikia asmens sveikatos paslaugas, tačiau įstaiga licencijos šiai veiklai vykdyti neturi, 17 SVGN minėtas licencijas turi ir 7 SVGN slaugytojų pareigybų neturi.

- Vienam vaikui skiriama per mažai vaikų globos įstaigos šeimos patalpų ploto.

Higienos normose numatyta, kad vienam vaikui turi būti skiriama ne mažiau kaip 14 m² naudingo vaikų globos įstaigos šeimos patalpų ploto, miegamajame įrengiamos ne daugiau kaip 4 vietos, vienai vietai skiriama ne mažiau kaip 6 m² ploto⁶⁵. Nustatyta, kad 8 savivaldybių, 6 nevyriausybiniai globos namai turi mažesnę negu 14 kv. m. naudingo ploto 1 vaikui, atitinkamai 14 savivaldybių ir 6 nevyriausybiniai globos namai turi mažesnę negu 6 kv. m. miegamojo ploto 1 vaikui. 5 savivaldybių ir 3 nevyriausybiniai globos namai neatitinka abiejų minėtų kriterijų.

- Ne visose globos įstaigose užtikrinama vaiko teisė į privatumą ir orumo apsaugą.

2 iš 6 audituotų savivaldybių apžiūros metu nustatėme, kad yra bendri tualetai berniukams ir mergaitėms, dušo kabinos peršviečiamos ar tinkamai neatskirtos nuo bendrų patalpų, į kurias gali įeiti kiti vaikai ar darbuotojai.

SPPD 2010–2013 m. atliko 42 patikrinimus ir nustatė:

- 169 pažeidimus dėl patalpų neatitikimo, pvz.: patalpose šalta, vaikai miega bendrojo naudojimo patalpose ar pereinamajame kambaryje, neturi pastovios gyvenamosios vietos, viena vonia ir vienas tualetas įrengti daugiau negu 6 vaikams, miegamuosiuose įrengta daugiau nei 4 vietos, globos namuose nepakanka vietų pamokų ruošai (trūksta baldų, stalų, kėdžių ir pan.), baldai neatitinka vaikų ūgio, saugumo reikalavimų (sulaužyti, aukštai pakabintos lentynos, vaikas negali pasiekti daiktų, aukštas stalas ir pan.), neįrengta gaisro aptikimo signalizavimo sistema;
- 66 pažeidimus, susijusius su vaiko būtiniausių poreikių tenkinimu, pvz., vaikai neaprūpinti higienos priemonėmis (rankšluosčiais, muilu, tualetiniu popieriumi ir pan.), neužtikrinamas pakankamas vaikų maitinimas, nešvari patalynė, drabužiai, patalpose yra nemalonūs kvapai, kambariai netvarkingi (dulkės, šiukšlės, suplyšusios užuolaidos ir pan.), neigiama atmosfera tarp darbuotojų ir vaikų, nepakankama pagalba ruošiant pamokas, vaikai neaprūpinti stalo įrankiais, sveikatos ir kitomis priemonėmis, patyčios, smurtas tarp vaikų, globos namuose ikimokyklinio amžiaus vaikai turi bendrus apatinius ir kitus drabužius (4 priedas).

Pažymėtina, kad SPPD nustatomų pažeidimų skaičius panašiomis tikrinimo apimtimis (10–12 tikrinimų) nuo 2010 iki 2013 m. išaugo beveik dvigubai (2010 m. – 95 pažeidimai, 2011 m. – 145, 2012 m. – 132, 2013 m. – 176). Taigi darytina išvada, kad situacija vaiko globos įstaigose prastėja.

5.2. Globos namuose trūksta kvalifikuotų darbuotojų

Vienas vaikų globos įstaigos šeimos socialinis darbuotojas / socialinis pedagogas turi rūpintis šeimos gyvenančiais 3–5 vaikais, naktį dirbantis darbuotojas turi rūpintis ne daugiau kaip 12 vaikų⁶⁶. Nustatyta, kad 50 savivaldybių, 5 valstybiniuose, 11 nevyriausybiniuose globos namuose 1 socialiniam darbuotojui (pedagogui) tenka daugiau kaip 5 vaikai. 32 savivaldybių, 4 valstybiniuose, 6 nevyriausybiniuose globos namuose – naktį dirbančiam 1 darbuotojui (socialiniams darbuotojui arba padėjėjui) tenka daugiau kaip 12 vaikų.

⁶⁵ Lietuvos higienos norma HN 124:2009 „Vaikų socialinės globos įstaigos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2009-09-01 įsakymu Nr. V-714.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-11-30 įsakymu Nr. A1-317 (2013-06-03 Nr. A1-229 redakcija) patvirtinti Socialinę globą teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvai.

Psichologo pareigybę pagal darbo laiko sąnaudų normatyvą⁶⁷ turėtų būti visuose globos namuose. Nustatyta, kad 17 savivaldybių ir 8 nevyriausybiniai globos namai neturi nė vieno psichologo. Pažymėtina, kad vaikų, kurie turi elgesio ir emocijų sutrikimų, yra visuose globos namuose. Be to, visi į globos įstaigą patekę vaikai patyrė psichologinę traumą (dėl atskyrimo nuo tėvų, globėjų ir pan.).

Reikia tobulinti darbo laiko sąnaudų normatyvus: vienam socialiniam darbuotojui / pedagogui ir jų padėjėjams tenkanti maksimalų vaikų skaičių, jei šeimynoje yra vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sutrikimų. Globos įstaigos turėtų ieškoti galimybių priimti daugiau darbuotojų ir įsteigti psichologo pareigybę arba naudotis psichologo paslaugomis.

Socialiniai darbuotojai privalo turėti socialinio darbo arba jam prilygintą išsilavinimą⁶⁸. Penkiuose savivaldybių ir nevyriausybiniuose globos namuose dirba socialiniai (-is) darbuotojai (-jas), kurie (-is) neturi šio išsilavinimo. Socialinių darbuotojų padėjėjams reikalavimas turėti aukštąjį socialinio darbo ar jam prilygintą išsilavinimą netaikomas (dauguma (apie 60 proc.) turi vidurinį išsilavinimą)⁶⁹, tačiau jie privalo išklausti įvadinčius socialinių darbuotojų padėjėjų mokymus. 28 savivaldybių, 2 valstybinių, 10 nevyriausybinių globos namų dalis socialinių darbuotojų padėjėjų nėra išklausę įvadinčių socialinių darbuotojų padėjėjų mokymų⁷⁰. Kiekvienas socialinis darbuotojas ir padėjėjas privalo kelti profesinę kvalifikaciją ne mažiau kaip 16 valandų per metus. Nustatyta, kad 2012 m. 30 savivaldybių, 4 valstybiniai, 6 nevyriausybiniai globos namai nepakankamai tobulino darbuotojų kvalifikaciją.

Padidėja rizika, kad didelė dalis vaikų globos namų iki 2015 m. negaus licencijos teikti socialinės globos paslaugas vaikams, nes neatitiks socialinės globos normų reikalavimų.

Siekiant, kad globos įstaigose būtų užtikrinami būtini vaiko poreikiai ir vaikui būtų teikiamos kokybiškos globos paslaugos, turėtų būti tobulinama socialinių darbuotojų kvalifikacija.

6. AR VAIKAI, GYVENANTYS VAIKŲ GLOBOS ĮSTAIGOSE, TINKAMAI PARENGIAMI SAVARANKIŠKAM GYVENIMUI?

Vienas vaiko globos uždavinių – rengti jį savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje⁷¹. Per 2011–2013 m. 1027 (kasmet apie 350) jaunuoliams sukako 18 m. ir jie turėjo pradėti savarankiškai gyventi (4 lentelė). Didžioji dalis jų (78 proc.) gyveno savivaldybių globos namuose.

5 lentelė. Vaikų skaičius, kurie pradėjo savarankiškai gyventi

Metai	Savivaldybių VGN	Valstybiniai VGN	Nevyriausybinių VGN	Viso:
2011	304	35	41	380
2012	266	33	57	356
2013 (iki 9 mėn.)	226	31	34	291
Iš viso:	796	99	132	1027

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal globos įstaigų duomenis.

⁶⁷ Ten pat.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-06-05 įsakymu Nr. A1-92 (2010-12-31 Nr. A1-639 nauja redakcija) patvirtinti Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikaciniai reikalavimai.

⁶⁹ 67 proc. savivaldybių, 55 proc. nevyriausybinių organizacijų vaikų globos namuose dirbančių socialinių darbuotojų padėjėjų turi vidurinį arba pagrindinį išsilavinimą.

⁷⁰ 12 savivaldybių ir 5 nevyriausybiniuose globos namuose įvadinčių mokymų neišklausė daugiau nei pusė globos namuose dirbančių socialinių darbuotojų padėjėjų.

⁷¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 3.248 str. 2 d. 3 p.

Audito metu laikėme, kad vaikai tinkamai parengiami savarankiškam gyvenimui, kai:

- atliekamas 14–16 m. vaiko savarankiškumo vertinimas, kurio pagrindu nustatomos detalios pasirengimo savarankiškam gyvenimui priemonės;
- ugdomi vaikų buitiniai, finansiniai įgūdžiai, jie mokomi suprasti, kas yra šeima, kaip surasti darbą, gyvenamąjį būstą ir konsultuojami kitais aktualiais klausimais;
- vaikas mato teigiamą šeimos, santykių tarp vyro ir moters modelį (gyvena artimoje šeimai aplinkoje);
- vaikas, pradėjęs gyventi savarankiškai, gauna reikiama pagalbą ir socialines paslaugas, siekiant integruoti jį į visuomenę.

6 audituotuose globos namuose peržiūrėjome 44 vaikų globos bylas, atlikome juose gyvenančių vaikų⁷², 52 savivaldybių, 7 valstybinių, 16 nevyriausybinių globos namų apklausas, peržiūrėjome SPPD 2010–2013 m. patikrinimų ataskaitas.

6.1. Planuojamos neišsamios pasirengimo savarankiškam gyvenimui priemonės

Pagal socialinės globos normas⁷³, kai vaikui iki pilnametystės lieka 3 metai, individualiame socialinės globos plane turėtų būti planuojamos detalios jo pasirengimo savarankiškam gyvenimui priemonės. Kad tinkamai parengti priemonės reikia įvertinti vaiko savarankiškumo lygį – 5 iš 6 audituotų globos namų nevertina vaiko savarankiškumo. Pagal apklausos rezultatus 25 savivaldybių, 4 valstybinių, 6 nevyriausybinių globos namai vaiko savarankiškumo vertinimo neatlieka. 1 iš 6 audituotų globos namų minėto plano nepildo, trijuose numatytos neišsamios vaikų parengimo savarankiškam gyvenimui priemonės.

Pavyzdys

D. T. (17 metų) globos namuose gyvena 5 metus. Individualaus socialinės globos plano dalyje dėl savarankiškumo numatyta, kad vaikas dažnai nesugeba tinkamai savarankiškai elgtis, nenurodyta, kuriose srityse. Nustatytos priemonės – mokyti taupumo, atsakomybės, įgalinti suvokti gyvenimo pažinimo svarbą. Informacija apie pokyčius nenurodyta.

Peržiūrėjus SPPD 2010–2013 m. ataskaitas nustatyta, kad beveik pusė (18 iš 42) tikrintų globos namų nustatyta plano parengimo trūkumų, 6 nepildo plano arba pildo ne visiems vaikams⁷⁴.

Siekiant, kad vaikai būtų geriau ruošiami savarankiškam gyvenimui, turėtų būti atliekamas vaikų savarankiškumo vertinimas ir plane nustatomos aiškos pasirengimo priemonės, organizuojami globos namų darbuotojams mokymai vaikų parengimo savarankiškam gyvenimui klausimais.

6.2. Nepakankamai ugdomi vaikų gebėjimai, reikalingi savarankiško gyvenimo pradžiai

Ministerijos užsakymu parengtose Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijose numatyta, kad buvęs

⁷² Anketas užpildė 35 vaikai iš 5 globos namų. Dalyvavo 16–18 m. vaikai (mergaičių ir berniukų vienodai), kurie globos namuose gyveno ne trumpiau kaip 2–3 metus.

⁷³ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-02-20 įsakymu Nr. A1-46 (2012-12-11 Nr. A1-566 redakcija) patvirtintas Socialinių globos normų aprašas

⁷⁴ Pagal padarytų pažeidimų, kuriuos nustatė SPPD, mastą, pažeidimai, susiję su parengimu savarankiškam gyvenimui, yra 3 vietoje (99 iš 548).

globos namų globotinis, pradėjęs gyventi savarankiškai, privalo mokėti apsipirkti parduotuvėje, mokėti paruošto maistą, skalbti, siūti ir pataisyti drabužius, atlikti kitus buitines darbus, turėti supratimą apie pajamas, tvarkyti namų ūkio biudžetą, turėti supratimą apie lytinį gyvenimą, šeimą, mokėti pasiieškoti darbo, pasiruosti pokalbiui su darbdaviu, gebėti susirasti būstą. Tokie pat savarankiškumo reikalavimai nustatyti ir Didžiojoje Britanijoje.

Audito metu buvo apklausti globos įstaigose gyvenantys vaikai⁷⁵, jiems pasiūlyta įvertinti savarankiškumo lygį, galvojant, kad jis (ji) jau pilnametis (-tė) ir gyvens savarankiškai. Didžioji dauguma (69 proc.) vaikų mano, kad yra iš dalies savarankiški, 28 proc. mano, kad yra visiškai savarankiški, ir 3 proc. – nesavarankiški. 70 proc. visų vaikų nurodė, kad galėtų būti savarankiškesni, jei juos daugiau mokyėtų atlikti įvairius buitines darbus, dažniau leistų patiems viską daryti ir savimi rūpintis, labiau pasitikėtų vaikų gebėjimu tvarkytis.

Gerosios praktikos pavyzdys

Siekdami vaiką paruošti savarankiškam gyvenimui, nevyriausybiniai Vilniaus visų Šventųjų parapijos vaikų laikinosios globos namai įkūrė jaunimo namus. Čia gyvena vaikai nuo 14 iki 18 metų, namai įkurti gyvenamajame daugiabutyje, kiekvienam vaikui paskiriamas atsakingas socialinis darbuotojas, kuris konsultuoja ir informuoja vaiką jam (jai) rūpimais klausimais.

Įvertinus globos įstaigų dokumentus ir vaikų apklausos rezultatus nustatyta, kad:

- *Nepakankamai ugdomi vaikų buitiniai įgūdžiai.* 53 proc. apklaustų vaikų nurodė, kad retai gamina valgių: 31 proc. gamina kelis kartus per mėn., 13 proc. rečiau negu kartą per mėn., 9 proc. niekada valgių nėra gaminę. 25 proc. vaikų nurodė, kad retai skalbia savo drabužius: 6 proc. skalbiasi kelis kartus per mėn., 6 proc. rečiau negu kartą per mėn., 13 proc. – niekada. Beveik pusė apklaustųjų nurodė, kad globos namuose jų nemoko naudotis skalbimo buitine technika (44 proc.), lyginti (44 proc.), trečdalis nurodė, kad jų nemoko susiūti drabužius (34 proc.).
- *Nepakankamai ugdomi vaikų finansiniai įgūdžiai.* Daugiau negu pusė apklaustų vaikų nurodė, kad globos namuose jų nemoko tvarkytis su finansais: neaiškina, kaip tvarkytis su pinigais (44 proc.), naudotis banko paslaugomis (56 proc.), kaip apsipirkti parduotuvėje (56 proc.), sumokėti įvairius mokesčius (69 proc.). Globos namai, siekdami padėti vaikui pasirengti savarankiškam gyvenimui ir integruotis į visuomenę, kiekvieną mėnesį vaikui pagal jo amžių ir brandą turi užtikrinti kišenpinigių smulkoms išlaidoms skyrimą⁷⁶. Nustatyta, kad 40 proc. apklaustųjų gauna kišenpinigių retai arba iš viso negauna. Tai, kad vaikai retai jų gauna, patvirtinama ir globos įstaigų finansiniai dokumentai.
- *Nepakankamai vaikai parengiami kitais svarbiais savarankiško gyvenimo aspektais.* 78 proc. apklaustųjų nurodė, kad su globos namų darbuotojais apie šeimą, lyčių santykius, vyro ir moters vaidmenį šeimoje kalba retai ar nekalba. Pusė apklaustųjų nurodė, kad su darbuotojais labai retai ar visiškai nekalba apie profesijos įgijimą, kur galima mokytis (41 proc.), kaip galima įsigyti būstą (nusipirkti, išsinuomoti) (50 proc.), kaip galima susirasti darbą mūsų ar kitoje šalyje (47 proc.). 28 proc. apklaustųjų nėra išsirinę profesijos ir nežino, kuo nori būti ir kokį darbą dirbti. Pusė apklaustųjų nežino ir nemoka parašyti gyvenimo aprašymo. Nustatyta, kad iš 44 vaikų, kurių globos bylos

⁷⁵ Anketas užpildė 35 vaikai iš 5 globos namų. Atrinkti 16–18 metų vaikai (mergaičių ir berniukų vienodai), kurie globos namuose gyveno ne trumpiau kaip 2–3 metus.

⁷⁶ Pagal socialinės globos normas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-02-20 įsakymu Nr. A1-46 (2012-12-11 Nr. A1-566 redakcija).

peržiūrėtos, tik 1 vaikas įgijo darbo praktikos.

Nepakankamai ugdomi vaikų gebėjimai, reikalingi savarankiškam gyvenimui, nes:

- *globos namuose nesudarytos sąlygos vaikams įgyti įgūdžių.* Beveik visuose globos namuose (90 proc.) vaikams maistą gamina virtuvės darbuotojai, o šeimos finansavimas, aprūpinimas maisto produktais ir kitais reikiama daiktais organizuojamas centralizuotai. 2 savivaldybių globos namai maitinimo paslaugas perka (paruoštas maistas atvežamas į globos namus). 35 iš 52 savivaldybių globos namai patalynę ir drabužius skalbia ir šeimos patalpas valo globos namų atsakingi darbuotojai;
- *vaikų globos namai neturi vaikų parengimo savarankiškam gyvenimui programos* (29 proc. savivaldybių ir 31 proc. nevyriausybinių vaikų globos namų), o vaikai savarankiškam gyvenimui rengiami pagal socialinių darbuotojų turimą asmeninę patirtį;
- *darbuotojams trūksta parengtų metodikų, kaip ugdyti vaikų gebėjimus* (73 proc. savivaldybių ir valstybinių vaikų globos namų nurodė, kad trūksta vaiko poreikių ir savarankiškumo vertinimo metodikų, atitinkamai 48 proc. nurodė, kad trūksta parengimo savarankiškam gyvenimui metodikų ir kitų⁷⁷). SADM užsakymu 2007 m. parengtos rekomendacijos dėl vaikų parengimo savarankiškam gyvenimui, tačiau jos buvo platinamos tik per renginius – ministerijos interneto puslapyje šio leidinio turinys neskelbiamas.

SPPD, atsakingas už metodinę pagalbą ir bendros socialinės globos normų taikymo praktikos formavimą⁷⁸, tačiau vaikų globos namams nėra paskelbęs savo interneto svetainėje nė vienos metodikos socialinės globos normų įgyvendinimo klausimais⁷⁹, dažniausiai pasitaikančių pažeidimų apibendrinimus ar gerosios globos normų taikymo praktikos pavyzdžių.

Siekiant tinkamai ugdyti vaikų gebėjimus savarankiškai gyventi, reikia parengti ir viešinti metodikas, dažniausių pažeidimų apibendrinimus ir gerosios globos normų taikymo praktikos pavyzdžius.

6.3. Nepakanka apgyvendinimo ir socialinių paslaugų jaunuoliui, pradėjusiam savarankišką gyvenimą

Apie 40 proc. jaunuolių, kuriems sukako 18 m., lieka gyventi globos namuose (5 lentelė).

6 lentelė. Jaunuolių (nuo 18 metų), skaičius, kurie liko gyventi globos namuose

Metai	Savivaldybių VGN	Valstybiniai VGN	Nevyriausybinių VGN	Iš viso:
2011	95	19	18	132
2012	95	26	20	141
2013 (iki 9 mėn.)	78	32	20	130

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Vaikų globos namų duomenis.

⁷⁷ Klausimynuose globos namai ir šeimos nurodė, kad trūksta ir kitokių metodikų. Apie pusę jų nurodė, kad trūksta vaiko parengimo suporavimo procesui ir susitikimo su busimu globėju (52 proc.), darbo su vaiku ir jo šeima organizavimo metodikų (48 proc.). Pusė nevyriausybinių globos namų nurodė, kad trūksta šeimynų formavimo metodikų. Šeimynų klausimynuose nurodo, kad kyla daug klausimų ir neaiškumų, kaip dirbti su socialinės rizikos šeima, kai bendravimas su tėvais kelia pavojų šeimynos gerovei.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-07-01 įsakymu Nr. A1-182 (2010-12-03 Nr. A1-573 redakcija) patvirtinti Socialinių paslaugų priežiūros departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai.

⁷⁹ SPPD nurodo, kad metodinę pagalbą įstaigoms teikia raštu, telefonu ar tiesioginių susitikimų, pasitarimų metu.

Ministerijos duomenimis, vidutiniškai trečdalis globos įstaigas paliekančių vaikų grįžta gyventi į šeimą, iš kurios buvo paimti, t. y. vėl patenka į socialinės rizikos aplinką. 17 globos namuose šis skaičius viršija 50 proc.

Pavyzdys

Šiaulių savivaldybių globos namuose 2011 m. savarankiškai gyventi išvyko 14 vaikų, iš jų 6 grįžo į biologines šeimas, 2012 m. savarankiškai gyventi išvyko 7 vaikai, iš jų 4 grįžo į biologines šeimas, 2013 m. savarankiškai gyventi išvyko 11 vaikų, iš jų 5 grįžo į šeimas.

70 proc. globos namų nurodė, kad vaikams trūksta apgyvendinimo paslaugų ir socialinių paslaugų. Beveik visi globos namai nurodė, kad funkcionuoja „savo asmens“ sistema, bet pažymima, kad jaunuoliui padedama tik tiek, kiek jis pats kreipiasi į globos namus, dažniausiai apsiribojama konsultavimu, kaip sutvarkyti dokumentus dėl socialinių išmokų gavimo ir pan.

Užsienio gerosios praktikos pavyzdžiai

Didžioji Britanijoje, Australijoje, JAV, Ukrainoje įgyvendinamos asmeninių konsultantų programos, skirtos padėti globos namų auklėtiniais, pradėjusiems savarankišką gyvenimą, integruotis į visuomenę. Pagal programą parengtas savanoris tampa jaunuolio asmeniniu asistentu (konsultantu), padeda jam susirasti tinkamą būstą, persikraustyti, susiplanuoti išlaidas ir pajamas ir pan. Kai kuriose valstybėse asistentais parenkami buvę globos namų auklėtiniai, nes jie turi panašią gyvenimo patirtį, jiems lengviau užmegzti ryšį su jaunuoliu, jie turi vertingą asmeninę savarankiško gyvenimo patirtį. Lietuvoje tokių paslaugų nėra.

Siekiant padėti iš globos namų išėjusiam jaunuoliui integruotis į visuomenę, reikia sukurti laikino apgyvendinimo, jei jaunuoliai neturi gyvenamosios vietos, paslaugų ir individualios socialinės pagalbos (asmeninio konsultanto paslaugų ar pan.) sistemą.

7. AR PAKANKAMA VAIKŲ GLOBOS NAMŲ IR ŠEIMYNŲ VEIKLOS PRIEŽIŪRA?

Globos namų ir šeimynų socialinės globos normų sąlygų laikymosi priežiūrą atlieka Socialinių paslaugų priežiūros departamentas. Vaikų globos namus tikrina dešimt visuomenės sveikatos centrų⁸⁰ (higienos normų laikymąsi).

Audito metu globos namų veiklos priežiūra pakankama, kai:

- minėtas departamentas periodiškai iki 2012 m. ne rečiau kaip kartą per 2 metus, o nuo 2013 m. kartą per 5 metus atlieka vaikų globos įstaigų patikrinimus vietoje⁸¹;
- atliekama šeimynų teikiamų paslaugų patikra;
- nedubliuojamos subjektų, vykdančių globos namų tikrinimus, funkcijos;

Atlikome Socialinių paslaugų priežiūros departamento 2010–2013⁸² m. vaikų globos namų ir šeimynų patikrinimo ataskaitų peržiūrą, dešimties visuomenės sveikatos centrų ir Valstybinės akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnybos apklausas.

⁸⁰ Visuomenės sveikatos centrai vykdo higienos normų laikymosi priežiūrą.

⁸¹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-02-20 įsakymas Nr. A1-46 (2012-12-11 Nr. A1-566 redakcija) patvirtintas Socialinių globos normų aprašas.

⁸² Iki 2013 m. rugpjūčio mėn.

7.1. Nepakankama vaikų globą teikiančių subjektų tikrinimų apimtis

Pagal Socialinės globos normas⁸³ socialinę globą teikiantys subjektai (globos namai ir šeimos) iki 2012 m. turėjo būti patikrinti ne rečiau kaip vieną kartą per 2 metus (kasmet po 50 proc. globą vykdančių subjektų), nuo 2013 m. vieną kartą per 5 metus (kasmet po 20 proc.). SPPD 2010 m. patikrino 5 proc. (8 iš 151), 2011 m. – 7,8 proc. (12 iš 154), 2012 m. – 7 proc. (10 iš 143) vaikų globą teikiančių subjektų. Per 2013 m. 10 mėnesių patikrinta 12 globos namų, 3 šeimos. Iš viso per 2010–2013 m. nepatikrinta 108 iš 143 (76 proc.) vaikų globą vykdančių subjektų⁸⁴.

Siekiant efektyvesnės vaikų globos įstaigų priežiūros, SPPD reikėtų didinti patikrinimų apimtį.

7.2. Nepakankamas bendradarbiavimas vykdant higienos normų sąlygų laikymosi priežiūrą

Socialinių paslaugų priežiūros departamentas, vykdydamas socialinės globos normų laikymosi globos namuose priežiūrą, nustato ir higienos normų reikalavimų nesilaikymo atvejų – 33 proc. (183 iš 548) visų 2010–2013 m. departamento nustatytų pažeidimų yra susiję su higienos normų pažeidimais⁸⁵. Šių normų laikymosi priežiūrą atlieka visuomenės sveikatos centrai, tačiau departamentas apie nustatytus higienos normų pažeidimus globos namuose neinformuoja visuomenės sveikatos centrų.

Siekiant užtikrinti efektyvesnę higienos normų laikymosi priežiūrą globos namuose, Socialinių paslaugų priežiūros departamentas, nustatęs higienos normų pažeidimus, turėtų nedelsdamas teikti informaciją visuomenės sveikatos centrams.

1-ojo audito departamento direktorius

Laimonas Čiakas

1-ojo audito departamento direktoriaus pavaduotoja (l. e. p.)

Jūratė Sinkevičienė

Valstybinio audito ataskaita kopija pateikta Lietuvos Respublikos Seimo Audito komitetui.

Auditas atliktas, vykdant 2013-01-25 pavedimą Nr. P-10-3

Auditą atliko valstybinių auditorių grupė:

Jūratė Sinkevičienė (grupės vadovas)

Venera Michalovska

Jovita Juzonienė (nuo 2013-08-05)

⁸³ Patvirtinta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-02-20 įsakymu Nr. A1-46(2012-12-11 Nr. A1-566 redakcija).

⁸⁴ 2010–2013 m. SPPD atliko 42 patikrinimus, iš jų 5 įstaigos tikrintos po 2 kartus, 1 tikrinta 3 kartus.

⁸⁵ Didžioji dalis šių pažeidimų (154) susiję su reikalavimais dėl patalpų, teritorijos.

PRIEDAI

Valstybinio audito ataskaitos
„Ar vaikų globos sistema atitinka
globojamo vaiko geriausius
interesus?“
1 priedas

Pagrindiniai audito duomenų rinkimo ir vertinimo metodai

Audito objektas – vaikų globos organizavimas.

Audito tikslas – įvertinti, ar vaikų globa organizuota efektyviai.

Audito subjektai – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija⁸⁶, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos⁸⁷

Kadangi ministerija centralizuotai nekaupia duomenų, apklausėme 89 stacionarias vaikų globos įstaigas⁸⁸ (atsakymus gavome iš 80 (90 proc.) apie jų veiklos organizavimą. Taip pat apklausėme 17 šeimynų, 60 savivaldybių, Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo programos 23 projektų vykdytojus. Papildomas audito procedūras atlikome Vilniaus, Panevėžio, Šiaulių ir Utenos m. savivaldybėse ir jų teritorijoje veikiančiose 6 vaikų globos įstaigose. Penkiose vaikų globos įstaigose atlikome 16–18 m. amžiaus⁸⁹ 35 vaikų pasirengimo savarankiškam gyvenimui apklausą. Informaciją rinkome iš Valstybinės akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos, 10 Visuomenės sveikatos centrų, kitų įstaigų. Bendravome su šeimynų, nevyriausybinių organizacijų atstovais ir atestuotais socialiniais darbuotojais.

Audituojamas laikotarpis – 2011–2012 metai. Tendencijų ir pokyčių analizei naudojome ankstesnių ir 2013 metų duomenis.

Eil. Nr.	Metodas	Tikslai
1.	Dokumentų (rašytinių ir elektroninių) peržiūra. Nagrinėjome: - patvirtintas, parengtas naujas strategijas, programas dėl globos namų reformos, ministerijos sudarytos darbo grupės dėl globos namų deinstytucionalizacijos darbo dokumentus; 6 globos namų 44 vaikų globos bylas; - globos namų pateiktas programas, tvarkas, ataskaitas, veiklos planus; 4 savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose 56 vaikų globos bylas; - Socialinių paslaugų priežiūros departamento globos namų patikrinimo ataskaitas per 2010–2013 m.;	Nustatyti, ar: - globos namų reforma vykdoma tinkamai; - sudarytos tinkamos sąlygos vaikams gyventi globos namuose, ar vaikai tinkamai ruošiami savarankiškam gyvenimui; - globėjais parenkami tinkami asmenys; - GIMK programa vykdoma tinkamai;

⁸⁶ Koordinuoja vaiko globos (rūpybos), įvaikinimo politikos įgyvendinimą; organizuoja valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų bendradarbiavimą vaiko teisių apsaugos srityje;

⁸⁷ Vertina, prižiūri ir kontroliuoja socialinių paslaugų kokybę, rengia ir įgyvendina valstybės socialines programas, priemones ir projektus (ir susijusius su vaikų globa).

⁸⁸ Išskyrus globos įstaigas vaikams ir jaunuoliams su negalia.

⁸⁹ Apklausai buvo atrinkti 16–18 metų vaikai, per apklausą kai kurių nebuvo globos namuose, todėl vietoje jų buvo apklausti ir jaunesni vaikai: keturi 15 metų ir du 14 metų amžiaus vaikai.

Eil. Nr.	Metodas	Tikslai
	22 GIMK paraiškas ir 5 GIMK projektų vykdytojų finansavimo sutartis ir projektų įgyvendinimo ataskaitas; - Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos komisijos, vertinusios GIMK projektų tinkamumą, protokolus. Globos namai, kuriuose buvo atliktos dokumentų peržiūros procedūros, parinkti pagal juose globojamų vaikų skaičių, globos namų teikiamų paslaugų specifiką ir statusą. Globos namų vaikų globos bylos peržiūrai buvo atrenkamos atsižvelgiant į globojamų vaikų skaičių, amžių, gyvenimo globos namuose ir globos trukmę. Vaikų globos bylų senačių vaiko teisių apsaugos skyriuje atranka buvo atliekama atsižvelgiant į globojamų atitinkamoje savivaldybėje vaikų skaičių, globos trukmę, globėjo statuso (giminaitis, ne giminaitis, šeimyna).	tinkamai vykdoma globos namų kontrolė, ar sudarytos tinkamos sąlygos vaikams gyventi globos namuose.
2.	Apklausos. Audito metu buvo apklausti: 52 savivaldybių globos namai; 7 valstybiniai globos namai; 16 nevyriausybių globos namų; 5 kūdikių namai; 17 šeimynų; 35 vaikai iš 5 globos namų. Vaikai buvo atrenkami atsižvelgiant į amžių ir gyvenimo globos namuose trukmę; 23 GIMK projektų vykdytojai; 10 visuomenės sveikatos centrų; - Valstybinė akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos; 60 vaiko teisių apsaugos skyrių. Apklausos buvo vykdomos raštu. Anketos buvo išsiųstos visiems vaikų globos namams (išskyrus tuos, kurie globoja vaikus su negalia), šeimynoms, vaiko teisių apsaugos skyriams.	
3.	Pokalbiai. Jie buvo vykdomi su: - Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos darbuotojais; - Socialinių paslaugų priežiūros departamento darbuotojais; - Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos darbuotojais; 6 audituotų vaikų globos namų darbuotojais; 4 vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojais; 3 GIMK projektų atestuotais socialiniais darbuotojais.	
4.	Apklausų, vaikų globos bylų ir kitų dokumentų peržiūrų metu gautų dokumentų ir duomenų analizė.	
5.	6 audituotų globos namų patalpų apžiūra.	Nustatyti, ar sudarytos tinkamos sąlygos vaikams gyventi globos namuose, ar vaikai tinkamai ruošiami savarankiškam gyvenimui. Nustatyti gerosios praktikos pavyzdžius.
6.	Užsienio šalių praktika – nagrinėjome kitų valstybių ir tarptautinę praktiką vaikų globos klausimais ir kaip vykdoma globos namų deinstitutionalizacija.	Nustatyti gerosios praktikos pavyzdžius.

Šaltinis – Valstybės kontrolė

Valstybinio audito ataskaitos
 „Ar vaikų globos sistema atitinka
 globojamo vaiko geriausias
 interesus?“
 2 priedas

Savivaldybės, kurios papildomai remia globėjų šeimas

Eil. Nr.	Savivaldybės pavadinimas	Skiriamų lėšų šeimai per mėn. suma, Lt
1.	Jonavos r.	260
2.	Elektrėnų	520
3.	Kauno m.	520
4.	Panevėžio m.	520
5.	Vilniaus m.	260
6.	Širvintų r.	130*
7.	Švenčionių r.	130**
8.	Trakų r.	260
9.	Utenos m.	130
10.	Vilniaus r.	130

*Globėjams, kurie globoja du ir daugiau svetimų vaikų, pusę metų mokama po 130 Lt už 1 vaiką, priklausomai nuo globėjo gaunamų pajamų.

**Skiriama 130 Lt, jeigu pajamos vienam šeimos asmeniui mažesnės nei 700 Lt.

Valstybinio audito ataskaitos
„Ar vaikų globos sistema atitinka
globojamo vaiko geriausius
interesus?“
3 priedas

Civilinio kodekso 3.269 str. nustatyti pagrindai, kai asmuo negali būti skiriamas globėju

Asmenys, kurie negali būti skiriami globėjais:

- neturintys 21 metų, išskyrus atvejus, kai globoti pageidauja artimieji giminaičiai (broliai, seserys ir pan.);
- pripažinti neveiksniais arba ribotai veiksniais;
- nuo kurių buvo atskirti vaikai;
- buvę įtėviais (įmotėmis), jeigu jų tėvų valdžia buvo apribota dėl to, kad įtėvis (įmotė) netinkamai atliko savo pareigas arba jis buvo atskirtas nuo vaiko;
- jeigu anksčiau jų, kaip vaiko globėjų (rūpintojų), įgaliojimai buvo nutraukti (dėl netinkamo pareigų atlikimo ir pan.);
- teisti už tyčinius nusikaltimus;
- sulaukę 65 metų arba vyresni, išskyrus artimuosius giminaičius, jei jie nori laikinai globoti jaunesnį kaip 10 metų vaiką;
- sergantys chronišku alkoholizmu, narkomanija, psichinėmis ar kitomis ligomis. Sveikatos apsaugos ministras yra patvirtinęs⁹⁰ sąrašą ligų, kuriomis sergantis asmuo negali būti skiriamas vaiko globėju.

⁹⁰ Sveikatos apsaugos ministro 2001 m. liepos 17 d. įsakymas Nr. 386.

Valstybinio audito ataskaitos
 „Ar vaikų globos sistema atitinka
 globojamo vaiko geriausius
 interesus?“
 4 priedas

Socialinių paslaugų priežiūros departamento 2010–2013 m. nustatyti pažeidimai globos namuose

Reikalavimų patalpoms neatitikimai	VGN skaičius, kuriuose nustatytas neatitikimas
gyvenamuose kambariuose vaikams tenka mažiau negu 6 kv. m.	21
prausimosi, maudymosi kambariuose, tualetuose neužtikrinamas privatumas (dušai/ tualetai bendrose, pereinamose patalpose, be durų, užraktų ir pan.)	17
nepakankama individualių veiklos vietų pamokų ruošai (trūksta baldų, stalų, kėdžių ir pan.)	15
baldai neatitinka vaikų ūgio, saugumo reikalavimų (sulaužyti baldai, aukštai pakabintos lentynos, vaikas negali pasiekti daiktų, aukštas stalas ir pan.)	14
viena vonia ir vienas tualetas įrengti daugiau negu 6 vaikams	14
nesukuriama artima šeimai aplinka, kambariai nejaukus, neatspindi vaikų asmeninių savybių	10
gyvenamieji kambariai neapsaugoti nuo tiesioginių saulės spindulių (nėra užuolaidų ir pan.)	9
miegamuose kambariuose įrengta daugiau negu 4 vietos	9
neužtikrinamas privatumas kambariuose	8
patalpos reikalauja remonto (sienos pažeistos drėgmės, tapetai atplyšę, nusidėvėjusi grindų danga, nuo lubų krenta dažai ir kt.)	8
neįrengta gaisro aptikimo ir signalizavimo sistema	8
nėra / trūksta stalinių lempų	6
higienos patalpos atskirai mergaitėms ir berniukams nėra įrengtos	6
languose nėra rankenų, neužtikrinamas vėdinimas	5
vaikai miega bendrojo naudojimo patalpose ar pereinamame kambaryje	5
patalpos nepritaikytos neįgaliesiems (nėra keltuvo, siauros durys, tualetų plotas per mažas ir pan.)	4
vaikai neturi savo pastovios gyvenamosios vietos	4
patalpose šalta	2
praustuvai ir unitazai įrengti ne pagal vaikų ūgius	1
vyresni kaip 7 m. vaikai miega viename kambaryje su mažais vaikais	1
gyvenamuose kambariuose nėra natūralaus apšvietimo (nėra langų)	21
prie valgyklų nėra praustuvų	1
Reikalavimų teritorijai pažeidimai:	
nepakankamai apsaugota nuo pašalinių (nėra tvoros)	7
nepritaikyta neįgaliesiems (neįrengtas nuolydis į kiemą)	1
žolė nenušienauta	1
Vaiko vystymosi poreikių tenkinimo pažeidimai:	
vaikai neaprūpinti higienos priemonėmis (rankšluosčiais, muilu, tualetiniu popieriumi, pan.)	16
higienos pase nurodytas paslaugų gavėjų skaičius viršija nustatytą	6
neužtikrinamas pakankamas vaikų maitinimas, nesudaroma galimybė vaikams pateikti pageidavimus dėl maitinimo	6
neformuojami saugaus elgesio įgūdžiai, padedantys suprasti, koks elgesys neigiamas	5
nešvari patalynė, drabužiai, nemalonūs kvapai	5
šeimynose gyvena daugiau vaikų, nei nustatyta	7
neigiama atmosfera tarp darbuotojų ir vaikų	5
globa nėra organizuojama šeimynų principu	4
kambariai netvarkingi (dulkės, šiukšlės, suplyšusios užuolaidos ir pan.)	3
nėra „savo asmens“	3

Reikalavimų patalpoms neatitikimai	VGN skaičius, kuriuose nustatytas neatitikimas
nepakankama pagalba ruošiant pamokas	1
vaikai dažnai kilnojami iš vieno kambario į kitą	1
vaikai neaprūpinti stalo įrankiais	1
patyčios, smurtas tarp vaikų	1
vaikai nepakankamai aprūpinami sveikatos priemonėmis	1
vaikai nepakankamai aprūpinti lavinamosiomis ir kitomis reikiamomis priemonėmis (žaislais ir pan.)	1

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SPPD globos namų patikrinimo ataskaitas

Valstybinio audito ataskaitos
 „Ar vaikų globos sistema atitinka
 globojamo vaiko geriausius
 interesus?“
 5 priedas

Rekomendacijų įgyvendinimo planas

Rekomen- dacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendaci- ja	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomen- dacijos įgyvendin- imo terminas (data)
1.	Siekiant skatinti vaiko globą šeimoje ir mažinti globos įstaigose augančių vaikų skaičių:	–	–	–
1.1.	Vykdyti konkrečias globos šeimoje skatinimo priemones (tobulinti globėjų paieškos ir mokymo sistemą, kurti profesionalių globėjų sistemą, skatinti šeimynų steigimą savivaldybėse, didinti pagalbos globėjų šeimai prieinamumą ir kt.) Sudaryti galimybes šeimynų dalyviams dalyvauti mokymų programose;	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) bus įgyvendinta; b) įgyvendintos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. gruodžio 18 d. įsakymu Nr. A1-696 patvirtinto Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems, likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų plano priemonės	2020 m. gruodžio 31 d.
1.2.	Inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų diferencijuotas globos (rūpybos) išmokos dydis, atsižvelgus į vaiko amžių ir jo poreikius.	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) bus įgyvendinta iš dalies; b) pateikti pasiūlymai Vyriausybei dėl globos (rūpybos) išmokos diferencijavimo, atsižvelgiant į vaiko amžių bei jo poreikius. ⁹¹	2016 m. gruodžio 31 d.
2.	Siekiant sukurti tinkamas teises prielaidas parinkti geriausiais vaiko interesus atitinkančią globėjų šeimą:	–	–	–
2.1.	Inicijuoti teisės aktų pakeitimus, užtikrinančius globėjo šeimos tinkamumo globoti vaiką vertinimą: globėjų šeimos gyvenimo sąlygų, globėjų šeimos motyvacijos, šeimos narių sveikatos tikrinimą ir kt.;	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) bus įgyvendinta b) peržiūrėti vaiko globą (rūpybą) reglamentuojantys teisės aktai ir pagal poreikį parengti teisės aktų pakeitimo projektai.	2016 m. gruodžio 31 d.

⁹¹ SADM nuomone ši rekomendacija susijusi su papildomu lėšų poreikiu iš valstybės biudžeto, todėl turi būti svarstoma kompleksiskai įvertinus realias valstybės galimybes įvykdyti Vyriausybės 2012-2016 metų programos įgyvendinimo priemones, patvirtintas Vyriausybės 2013 m. kovo 13 d. nutarimu Nr. 228, kur numatyta tobulinti išmokos vaikui mokėjimą (nuosekliai grąžinant išmoką vaikui „vaiko pinigus“ visiems gyventojams, auginantiems vaikus, kaip numatyta LRV programoje) bei atstatyti visų mokinių, kurie mokosi pagal priešmokyklinio ar pradinio ugdymo programas, nemokamą maitinimą, t. y. įvykdyti jau priimtus įsipareigojimus. Be to, visų išmokų vaikams (taip pat ir globos (rūpybos) išmokos) dydžiai siejami su bazinės socialinės išmokos (BSI) dydžiu, kurį tvirtina Vyriausybė.

Rekomendacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (data)
2.2.	Nustatyti privalomus mokymus vaiką norintiems globoti artimiesiems giminaičiams ir parengti jiems pritaiktą (supaprastintą) mokymų modulį.	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) bus įgyvendinta b) parengtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 27 d. nutarimo Nr. 806 „Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo projektas.	2014 m. gruodžio 31 d.
3.	Siekiant sukurti tinkamas teises prielaidas geriau organizuoti darbą su globojamu vaiku:			
3.1	Inicijuoti teisės aktų pakeitimus, numatant mažesnį vaikų skaičių šeimynose ir globos namų šeimynose, kai jose globojami vaikai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų;	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) bus įgyvendinta. b) Parengtas Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso įstatymo pakeitimo įstatymo projektas, kuris yra lydimasis Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas. Šiuo įstatymo projektu šeimynose siekiama sumažinti vaikų skaičių ir nustatyti, kad šeimynose gyvena nuo 4 iki 8 vaikų. c) parengti teisės aktų pakeitimai dėl vaikų skaičiaus vaikų globos namų šeimynose mažinimo, kai jose auga vaikai su elgesio ir emocijų sutrikimais.	2014 m. gruodžio 31 d. 2016 m. kovo 31 d.
3.2	Tobulinti darbo laiko sąnaudų normatyvus - numatyti didesnę, nei bendras, vienam vaikui, turinčiam emocijų ir elgesio sutrikimą, paslaugas teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvą.	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) įgyvendinta b) parengti teisės aktų pakeitimai.	2016 m. kovo 31 d.
4.	Siekiant sudaryti galimybę padėti jaunuoliams, pradėjusiems savarankišką gyvenimą, geriau integruotis į visuomenę, sukurti šiam tikslui skirtą laikino apgyvendinimo ir individualaus socialinio darbo sistemą.	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) bus įgyvendinta b) įgyvendintos 2013 m. gruodžio 18 d. įsakymu Nr. A1-696 patvirtinto Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems, likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų plano priemonės	2020 m. gruodžio 31d.

Rekomen- dacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendaci- ja	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomen- dacijos įgyvendin- imo terminas (data)
5.	Siekiant užtikrinti paslaugų kokybę ir tinkamai parengti vaikus savarankiškam gyvenimui vaikų globos įstaigų darbuotojams organizuoti mokymus vaikų parengimo savarankiškam gyvenimui klausimais (savarankiškumo vertinimo, individualaus socialinės globos plano parengimo ir įgyvendinimo ir kt.).	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) bus įgyvendinta b) - paviešinta SADM ir SPPD tinklalapiuose informacinė metodinė literatūra, skirta darbuotojams, dirbantiems su tėvų globos netekusiais vaikais, individualaus socialinės globos plano parengimo ir įgyvendinimo, jaunuolių rengimo savarankiškam gyvenimui klausimais. - organizuojami mokymai Socialinių paslaugų priežiūros departamentui vykdant „Socialinių paslaugų įstaigų darbuotojų kompetencijų ugdymo programą“	2014 m. gruodžio 31 d. 2015 m. gruodžio 31 d.
6	Siekiant tinkamai organizuoti globėjų šeimos atranką ir formuoti vienodą globėjų atrankos praktiką savivaldybėse: parengti vaiko teisių apsaugos skyriams metodines rekomendacijas ar vykdyti mokymus / pasitarimus globėjų šeimos gyvenimo sąlygų, asmeninių savybių, teistumo ir kitais svarbiais vaiko gyvenimo sąlygų būsimo globėjo šeimoje vertinimo klausimais.	Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba	Bus įgyvendinta iš dalies. Parengtos metodinės rekomendacijos vaiko teisių apsaugos skyriams dėl artimų giminaičių galimybių tapti vaiko globėjais įvertinimo	2015 m. birželio 30 d.
7	Siekiant užtikrinti paslaugų kokybę ir tinkamai parengti vaikus savarankiškam gyvenimui:	–	–	–
7.1	Paskelbti įstaigos interneto puslapyje Našlaičių ir įtėvių globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programą ir jos įgyvendinimo rekomendacijas, skelbti kitas parengtas rekomendacijas globos paslaugų organizavimo klausimais;	Socialinių paslaugų priežiūros departamen- tas	Bus įgyvendinta	2014 m. balandžio 30 d.
7.2.	Paskelbti įstaigos interneto puslapyje dažniausiai pasitaikančių pažeidimų vaikų globos įstaigose apibendrinimus ir gerosios praktikos, teikiant socialines paslaugas vaikų globos įstaigose, pavyzdžius.	Socialinių paslaugų priežiūros departamen- tas	Bus įgyvendinta Dažniausiai pasitaikantys neatitikimai bus paskelbti iki 2014-04-30 Gerosios praktikos pavyzdžiai bus išryškinti ir įvardinti vertinimų metu. Jie taip pat galės būti pateikiami kaip	2014 m. gruodžio 31 d.

Rekomen- dacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendaci- ja	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomen- dacijos įgyvendin- imo terminas (data)
			rekomendacijos. Rengiami bus iki 2014 m. pabaigos priklausomai nuo vertinimų rezultatų	
8.	Siekiant užtikrinti tinkamą globos paslaugas teikiančių subjektų priežiūrą:			
8.1	Didinti atliekamų planinių patikrinimų apimtį;	Socialinių paslaugų priežiūros departamen- tas	Bus įgyvendinta Departamentas 2014 m. planuoja didinti darbuotojų, atliekančių vertinimus skaičių. Šiomis priemonėmis bus didinamas atliekamų vertinimų skaičius	2014 m. gruodžio 31 d.
8.2	Reglamentuoti informacijos apie patikrinimų metu nustatytus Higienos normų pažeidimus, perdavimo visuomenės sveikatos centrams tvarką (terminus ir būdus).	Socialinių paslaugų priežiūros departamen- tas	Bus įgyvendinta Nuostatos dėl informacijos perdavimo visuomenės sveikatos centrui planuojama įtraukti į Atitikties socialinės globos normoms vertinimų aprašą	2014 m. balandžio 30 d.

Atstovai ryšiams, atsakingi už Valstybės kontrolės informavimą apie rekomendacijų įgyvendinimą plane nustatytais terminais:

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos:

Vaikų skyriaus vyriausioji specialistė Rūta Pabedinskienė, tel. 8 706 68138, el. paštas

ruta.pabedinskiene@socmin.lt

Socialinių paslaugų skyriaus vedėjo pavaduotoja Almira Gecevičiūtė, tel. 8 706 68141, el. paštas

almira.gecevičiute@socmin.lt

Socialinių paslaugų priežiūros departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Išmokų
valdymo skyriaus vedėja Lina Malinauskaitė-Jakimavičienė Tel. 870668190; el. paštas:

lina.jakimaviciene@socmin.lt

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos
vyr. specialistė Miglė Buzytė, tel. (85)2431164